

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення методичної ради університету
_____ лютого 2023 року,
протокол № ____ .

Перша проректорка, голова методичної
ради університету, кандидатка наук з
державного управління, доцентка

_____ Ірина КОВТУН

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ВСТУП ДО АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ»
для підготовки фахівців на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр
за спеціальністю 081 Право
галузі знань 08 Право
за денною формою навчання**

м. Хмельницький
2023

РОЗРОБНИК:

професорка кафедри цивільного права та процесу,
кандидатка юридичних наук, доцентка

Надія
БОНДАРЕНКО-
ЗЕЛІНСЬКА

2 лютого 2023 року

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри цивільного права та процесу
2 лютого року, протокол № 8.

Завідувачка кафедри, докторка юридичних
наук, професорка

Світлана ГРИНЬКО

2 лютого 2023 року

Декан юридичного факультету, кандидат
юридичних наук, доцент
__ лютого 2023 року

Віктор ЗАХАРЧУК

Обліковий обсяг 3.54 ум.др.арк.

ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни	4
1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	4
1.2.	Лекції	4
1.3.	Семінарські (практичні, лабораторні) заняття	6
1.4.	Самостійна робота студентів	24
1.5.	Індивідуальні завдання	29
1.6.	Підсумковий контроль	33
2.	Схема нарахування балів	35
3.	Рекомендовані джерела	36
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	49

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин					
		Денна форма навчання					
		Усього	у тому числі				
Лекції	Сем. (прак).		Лабор.	Ін.зав.	СРС		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Альтернативне вирішення спорів (АВС) як спосіб захисту прав, свобод, інтересів.	9	1	2	6	-	6
2.	Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів та сфера їхнього застосування	9	1	2			6
3.	Переговори як спосіб альтернативного вирішення правових спорів	9	1	2			4
4.	Претензійний порядок врегулювання спорів як вид переговорів	9	1	2			6
5.	Посередництво як спосіб альтернативного вирішення правових спорів	9	1	2			6
6.	Фасилітація як вид посередництва	9	1	2			6
7.	Медіація як вид посередництва	9	2	4		-	3
8.	Консиліація як вид посередництва	9	1	2		-	5
9.	Арбітраж як спосіб альтернативного вирішення правових спорів	9	1	2		-	9
10.	Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів	9	2	2		-	3
	Всього годин:	90	12	22	-	-	56

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Альтернативне вирішення спорів (АВС) як спосіб захисту прав, свобод, інтересів. Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів та сфера їхнього застосування. Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів та сфера їхнього застосування.	2
1.1.	Поняття та значення системи альтернативного вирішення спорів.	
1.2.	Характерні ознаки способів альтернативного вирішення спорів.	
1.3.	Види способів альтернативного вирішення спорів.	
1.4.	Загально-правова характеристика основних способів альтернативного вирішення спорів.	
1.5.	Правове регулювання системи альтернативного вирішення спорів в Україні та за кордоном.	
2.	Переговори як спосіб альтернативного вирішення правових спорів. Претензійний порядок врегулювання спорів як вид переговорів	2

2.1.	Поняття та характерні ознаки переговорів як способу альтернативного вирішення спору.	
2.2.	Види та стилі переговорів.	
2.3.	Переговорний процес та оформлення його результатів.	
2.4.	Претензія як особливий інструмент переговорного процесу.	
2.5.	Процедура претензійного порядку врегулювання спорів.	
3.	Посередництво як спосіб альтернативного вирішення правових спорів. Фасилітація як вид посередництва	2
3.1.	Поняття та характерні ознаки посередництва як способу альтернативного вирішення спорів.	
3.2.	Принципи посередництва як способу альтернативного вирішення спорів.	
3.3.	Види посередництва їх характерні ознаки.	
3.4.	Фасилітація як вид посередництва: поняття, види.	
3.5.	Особливості фасилітації.	
4	Медіація як вид посередництва	2
4.1.	Медіація як вид посередництва: поняття, види.	
4.2.	Медіатор	
4.3.	Процедура медіації.	
4.4.	Особливості медіації.	
5	Консиліація як вид посередництва. Арбітраж як спосіб альтернативного вирішення правових спорів	2
5.1.	Консиліація як вид посередництва: поняття, види.	
5.2.	Особливості консиліації.	
5.3.	Арбітраж: поняття, характерні ознаки та види.	
5.4.	особливості арбітражу.	
6	Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів	2
6.1	Комбіновані альтернативні способи вирішення правових спорів, їх поняття та види.	
6.2	Нейтральне встановлення фактів (neutral fact fi nding): поняття, види, особливості застосування.	
6.3.	“Міні-суд” та особливості його проведення.	
6.4.	Інші комбіновані способи вирішення правових спорів.	
	Усього	12

1.3. Семінарські заняття

Семінарські заняття з навчальної дисципліни «Вступ до альтернативного вирішення спорів» поєднують в собі елементи семінарського та практичного заняття. Тобто поряд з розглядом теоретичних питань попередньо визначених тем (до яких студенти можуть готувати як усні виступи, так і письмові аудиторні завдання), на таких заняттях мають місце тренінги орієнтовані на формування у здобувачів вмінь та навичок конструктивного діалогу, максимально ефективного врегулювання конфліктів, вирішення складних та різнопланових завдань, інших soft-skills.

1.3.1. Основні вимоги до підготовки аудиторної письмової роботи

Рекомендована безпосередня присутність на практичних заняттях.

Оцінка за заняття формується за рахунок поєднання балів за відповідь на теоретичні запитання та за опанування практичної частини заняття.

При підготовці до семінарського/практичного заняття рекомендовано опрацювати лекційний матеріал, загальну і спеціальну літературу, національне законодавство та міжнародні акти, відеоматеріали по методиці проведення примирних процедур, а також відпрацьовувати набуті комунікаційні навички в юридичній практиці та повсякденному житті.

При виконанні аудиторної письмової роботи у формі **таблиці/схеми** остання повинна відповідати вимогам вказаним для даного виду робіт в п. 1.4.1.

При виконанні аудиторної письмової роботи у формі кейсу (**ситуаційного завдання**), остання повинна містити наступні структурні елементи: фабула завдання; розкритий алгоритм розв'язання з посиланням, якщо це необхідно, на нормативні, міжнародні та літературні джерела; висновок/відповіді по питанням завдання.

При виконанні аудиторної письмової роботи у формі **реферату, правового есе, презентації** остання повинна відповідати вимогам вказаним для даного виду робіт в п. 1.5.1.

Креативність вітається.

1.3.2. Перелік семінарських занять

Семінарське заняття 1

Тема 1. Альтернативне вирішення спорів (АВС) як спосіб захисту прав, свобод, інтересів.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та значення системи альтернативного вирішення правових спорів.
2. Характерні ознаки альтернативного вирішення правових спорів.
3. Правове регулювання системи альтернативного вирішення спорів в Україні.

Аудиторна письмова робота

1. Підготувати таблицю «Порівняльно-правова характеристика способів АВС та юрисдикційного захисту»
2. Вирішити ситуаційне завдання:

№ 1. Учень 7-го класу в приміщенні школи вдарив свого однокласника у відповідь на образ. Наслідком удару стало струс мозку потерпілого. Батьки останнього звернулися в поліцію.

Чи можливо вирішити цей конфлікт за допомогою способів альтернативного вирішення спорів? Відповідь обґрунтуйте.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: конфлікт, правовий спір, захист прав, способи захисту, альтернативне вирішення правових спорів (АВС), переговори, посередництво, медіація, арбітраж, комбіновані способи альтернативного вирішення спорів.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно проаналізувати систему Альтернативного вирішення спорів, що передбачає можливість та механізми вирішення правового спору з позиції інтересу але з врахуванням вимог права.

«Альтернативне вирішення спорів» або «АВС» («Alternative Dispute Resolution» або «ADR») – це сукупність саме неюрисдикційних способів вирішення/врегулювання конфліктів (спорів), у результаті застосування яких конфліктуючі сторони отримують такий варіант вирішення спору, який враховує їх інтереси і тому є максимально взаємоприйнятним для них.

АВС виступають своєрідною альтернативою щодо офіційного правосуддя.

Характерними ознаками АВС порівняно із юрисдикційним (у т.ч. судовим) захистом є: доступність, оперативність, добровільність, конфіденційність, гнучкість, універсальність. Водночас слід визнати, що, незважаючи на переваги АВС, існують обставини, що обмежують їх застосування. Тому вирішення питання про застосування АВС залежить від обставин кожного конкретного спору. Недоліки зводяться до мінімуму, а переваги максимальні там, де з усього різноманіття способів АВС обирається той, що оптимально відповідає потребам сторін спору, характеру спірної ситуації і конкретним обставинами справи.

Аналіз юридичної літератури дозволяє стверджувати, що примирні процедури та система способів альтернативного вирішення спорів почала своє формування ще на етапі виникнення перших суспільних утворень. Утім активне впровадження програм примирення в Східній Європі та країнах СНД почалося лише на початку 90-х років ХХ ст. В Україні способи АВС стали предметом пильної уваги наприкінці 90-х років ХХ ст. Тому робота над їх законодавчою регламентацією почалась відносно нещодавно. В сучасній Україні більш-менш змістовне законодавче оформлення отримав лише арбітраж (третейське судочинство): внутрішній або національний, та міжнародний. Кожен його вид регулюється відповідними законами «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. та «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р. Натомість положення щодо перегляду рішень та видачу виконавчих листів за рішеннями третейських судів містяться в ЦПК України.

Деякі процедури АВС, як-от, переговори — регламентовано на рівні окремих правових норм (претензійний порядок, закріплений ГПК України, по суті, містить норми, що визначають порядок проведення переговорів), але щодо переважної більшості способів вирішення правових спорів на засадах примирення законодавство лише починає розроблятися.

Зокрема впродовж останніх років ведеться законопроектна робота, спрямована на формування правової бази для медіації. Проте наразі цей спосіб АВС досі не отримав законодавчого оформлення.

Наприкінці 2017 року почала діяти нова редакція процесуальних кодексів України. Серед новел цивільного процесуального законодавства особливо привертає увагу нова примирна процедура — врегулювання спорів за участю судді.

16.11.2021 року було вперше прийнято Закон України «Про медіацію».

Таким чином, сьогодні Україна знаходиться лише на етапі формування національної моделі альтернативного вирішення правових спорів.

За результатами вивчення теми студенти повинні знати: поняття та сутність правового спору, його специфіку як виду конфліктів; поняття та зміст системи альтернативного вирішення спорів (АВС), її характерні ознаки, переваги та недоліки способів АВС; особливості взаємодії АВС з юрисдикційним захистом; місце АВС в механізмі захисту прав, свобод і законних інтересів особи, проблеми існуючих та перспективи запровадження нових способів АВС в Україні.

Тема 2. Класифікація способів альтернативного вирішення спорів та сфера їх застосування

Питання для усного опитування та дискусії

1. Види способів альтернативного вирішення спорів.
2. Основні способи альтернативного вирішення спорів.
3. Комбіновані способи альтернативного вирішення спорів

Аудиторна письмова робота

1. Відобразити у формі схеми класифікацію способів АВС.
2. Вирішити ситуаційні завдання:

№ 2. Громадянин А. систематично зловживає алкогольними напоями. Перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння останній вчиняє домашнє насилля. З цього приводу його дружина неодноразово викликала поліцію але в подальшому відмовлялась від реєстрації відповідної заяви.

Під час чергового вживання алкогольних засобів громадянин А. вийшов на сходинкову клітину біля своєї квартири та образив і наніс тілесні ушкодження сусіду, громадянину Б.

Громадянин Б. викликав поліцію.

Дайте правову оцінку ситуації.

Чи можливе застосування до неї способів альтернативного вирішення спорів? Якщо так, то який з них буде найбільш ефективним для врегулювання даного конфлікту. Відповідь обґрунтуйте.

№ 3. Після смерті громадянина А. відкрилася спадщина до складу якої поряд з правами на нерухоме майно (квартиру та автомобіль) входили права на банківський вклад у розмірі 15000 доларів США.

Спадкоємцями за законом є двоє дітей спадкодавця (17 та 28 років). Обоє спадкоємців подали заяви про вступ у спадщину.

Нотаріус зазначив, що може видати свідоцтво про право на спадщину в рівних частках.

При цьому спадкоємець 17 років заявив, що права на автомобіль помилково включено до складу спадщини, оскільки останній було подаровано йому батьком на День народження про що є відповідний відеозапис. Другий спадкоємець не визнав цей факт.

Які способи можна застосувати для врегулювання цього конфлікту? Відповідь обґрунтуйте.

№ 4. Водій автомобіля припаркував його з порушенням правил дорожнього руху (із заїздом на велодоріжку). Неповнолітній велосипедист під час руху по велодоріжці не зміг розметнутися з автомобілем, велосипед вдарився в автомобіль та залишив на ньому подряпини. Цей факт зафіксував відеореєстратор автомобіля.

Власник автомобіля звернувся з позовом до батьків неповнолітнього Б. з вимогою про відшкодування шкоди заподіяної авто.

Батьки Б. заперечили проти позову. Серед інших аргументів вони зазначили, що на відео не їх дитина.

Дайте правову оцінку ситуації.

Чи можливе застосування до неї способів альтернативного вирішення спорів? Якщо так, то який з них буде найбільш ефективним для врегулювання даного конфлікту. Відповідь обґрунтуйте.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: конфлікт, правовий спір, способи захисту, альтернативне вирішення правових спорів (АВС), переговори, посередництво, медіація, арбітраж, комбіновані способи АВС.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно дослідити різноманітні види способів Альтернативного вирішення спорів.

У світовій практиці застосовується значна кількість способів АВС, як самостійно, так і в комплексі з юрисдикційними процедурами, як-от: переговори (*negotiation*), посередництво, в т.ч. медіація (*mediation*), арбітраж (*arbitration*), нейтральне (в т.ч. експертне) встановлення обставин (*neutral factfinding, neutral evaluation, neutral expert factfinding*), мед-арб (*med-arb, co-med-arb*), міні-суд (*mini-trial*), спрощений суд присяжних (*summary jury trial*), приватне судочинство (*private tribunal*) або «суддя напрокат» (*rent-a-judge*) тощо.

Таке розмаїття способів АВС дозволяє класифікувати їх на види за різними критеріями.

Найбільш традиційним є розподіл способів АВС дозволу правових конфліктів на основні й комбіновані.

До *основних* належать: переговори, посередництво, арбітраж. Елементи цих трьох «основних» форм є складовою частиною багатьох інших процедур, які в зв'язку з цим отримали назву *комбінованих*, як-от: нейтральне (в т.ч. експертне) встановлення обставин, мед-арб, міні-суд, спрощений суд присяжних, приватне судочинство тощо.

Водночас при підготовці до даного заняття слід звернути увагу і на інші види альтернативного вирішення спорів.

Так, в юридичній доктрині залежно від взаємодії з юрисдикційною формою захисту виділяють: інтегровані; неінтегровані способи. У першому випадку відповідні примирні процедури застосовуються як доповнення юрисдикційної (наприклад, судова медіація проводиться під час судового процесу та за сприяння суду), в другому — незалежно від існування формального процесу виключно за бажанням сторін спору (переговори можуть мати місце до судового розгляду або паралельно з ним).

Залежно від моделі взаємодії конфліктуючих сторін з посередниками способи АВС умовно класифікують на чотири групи:

процедури, які проводяться конфліктуючими сторонами без участі посередника (різні види переговорів);

процедури за участі посередника, який сприяє сторонам спору в налагодженні комунікації та веденні діалогу, при цьому розгляд конфліктної ситуації та пошук шляхів її вирішення сторони здійснюють самостійно (фасилітація, пасивна медіація тощо);

процедури, в яких посередник, що залучається, може висловлювати свою позицію щодо окремих обставин конфліктної ситуації або можливих варіантів її вирішення, проте його міркування мають рекомендаційний характер (нейтральний експертний висновок, міні-суд, консиліація тощо);

процедури, в яких посередник залучається для розгляду та вирішення спору і його рішення має обов'язковий для сторін характер (арбітраж, приватне судочинство тощо).

При опрацюванні матеріалу необхідно пам'ятати, що практично значимими є й інші класифікації АВС (залежно від методів, що переважно застосовуються в процесі розгляду спірної ситуації для вирішення спору; залежно від обов'язковості застосування процедури тощо)

За результатами вивчення теми студенти повинні знати: знати та вміти розрізняти види способів АВС, загальні передумови їх виникнення та закономірності розвитку в світі та на території сучасної України.

Тема 3. Переговори як спосіб альтернативного вирішення спору

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та характерні ознаки переговорів.
2. Види переговорів.
3. Переговорний процес та оформлення його результатів.

Аудиторна письмова робота

1. Здійснити порівняльну характеристику видів переговорів (у вигляді таблиці).
2. Вирішити ситуаційні завдання:

№ 4. Вам доручили організувати переговори з партнерами фірми, в якій ви працюєте юрисконсультантом (*профіль діяльності фірми на вибір студента*).

Визначте найбільш оптимальний вид переговорів, час і місце їх проведення та сплануйте переговорний процес?

№ 5. Громадянин П. звернувся до вас як до юриста з проханням допомогти розірвати договір оренди землі у зв'язку з затримкою сплати орендної плати.

Дайте правову оцінку ситуації? Чи можливе застосування до неї переговорів? Відповідь обґрунтуйте.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: АВС, переговори, позиція, інтерес, компроміс, співпраця, позиційний торг, інтегративні переговори.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати поняття та значення переговорів як способу альтернативного вирішення правових спорів.

Переговори — це спосіб вирішення спорів шляхом обговорення конфлікту сторонами з метою його врегулювання або досягнення взаємовигідного (взаємоприйняттого) для них вирішення конфлікту.

Переговори відрізняються від інших видів соціальної взаємодії тим, що:

- їх основною складовою є спілкування (усне або письмове) та обмін думками;
- процес переговорів передбачає спільну діяльність двох або більше суб'єктів, яка, незважаючи на можливі розбіжності між ними, орієнтована на досягнення відносно єдиної мети — досягнення угоди між їх учасниками;
- така діяльність є як правило добровільною та свідомою і орієнтована як на сприяння виникненню зміни або припиненню в майбутньому відносин між двома або більше сторонами, так і для усунення вже існуючих проблем;
- передбачається можливість використання різних стилів ведення переговорів;
- переговори допомагають зберегти або відновити відносини, які будуть або повинні бути продовжені в майбутньому;
- переговори можуть застосовуватись до широкого кола суспільних відносин (у т.ч. таких, що знаходяться поза межами правового регулювання) на індивідуальному, інституційному, національному або глобальному рівнях, що робить їх універсальною формою спілкування.

Крім того, слід пам'ятати, що переговори є дискретною процедурою; їх успіх багато в чому обумовлений тією обставиною, що ніхто, крім самих сторін, не може чинити на них вплив. У зв'язку з цим процедура переговорів визначається самими сторонами, а не державою.

Законодавець, проте, може розглядати вичерпання переговорних механізмів як обов'язкову попередню умову звернення до суду (наприклад, національний претензійний порядок). Переговори без участі посередника або за участю нейтрального посередника — це недорогий і досить швидкий спосіб вирішення складного конфлікту. Як правило, переговори відбуваються тоді, коли альтернативи обговорюваної угоди є не вигідними для обох контрагентів. Однак недоліком процедури переговорів можна назвати можливість втрати контролю над емоціями осіб, життєві інтереси яких знаходяться в зоні конфлікту. Крім того, сторони спору можуть мати занадто різні уявлення про предмет спору, в зв'язку з чим переговори далеко не завжди можуть закінчитися успішно.

В юридичній доктрині переговори класифікують за різними критеріями: залежно від кількості сторін: двосторонні (*bilateral negotiations*) та багатосторонні (*multilateral negotiations*); за характером взаємодії сторін: прямі (*direct negotiations*) і непрямі (*indirect negotiations*); залежно від регулярності проведення: разові, а також поновлювані переговори (*ongoing negotiations*), які, у свою чергу, поділяються на такі, що тривають регулярно, мають стабільний порядок денний і передбачають можливість повернутися до раніше обговорюваних питань, і такі, що можуть проводитись в кілька етапів, і в ході одного етапу переговорів вирішується по суті лише певна частина багатоступеневих питань тощо. За ступенем участі технології в досягненні кінцевого результату електронні переговори поділяють на *повністю автоматизовані* (коли комп'ютерна програма видає результати без втручання людини (автоматизовані переговори, системи забезпечення проведення переговорів)) та *процедури, що передбачають участь сторін і нейтральної особи в досягненні кінцевого результату* (прямі електронні переговори, вирішення претензій).

Різні види переговорів мають свою специфіку та застосовуються для різних типів конфліктів.

Важливо також засвоїти, що залежно від намірів учасників переговорів можуть різнитися й стилі їх ведення.

Існування багатьох різновидів переговорів обумовлює специфіку переговорного процесу, який також може відрізнятися. Водночас його умовно можна поділити на п'ять найбільш поширених етапів переговорів: 1) підготовка до переговорів; 2) виступи (презентація) сторін; 3) формулювання списку обговорюваних питань; 4) досягнення домовленості й оформлення договору; 5) завершення переговорів. Під час вивчення зазначеної теми потрібно детально проаналізувати зміст кожного з етапів, а також звернути увагу на особливості оформлення результатів переговорів.

За загальним правилом, проведення переговорів починається з підготовки, хоча на практиці і мають місце так звані *спонтанні* переговори, які починаються одразу після виникнення конфлікту. На етапі *підготовки до переговорів* сторони приймають рішення про призначення дати та місця переговорів, вивчають майбутнього учасника переговорів (склад засновників, можливих представників, сферу діяльності, постачальників тощо), оцінюють його слабкі і сильні сторони, визначають коло своїх інтересів, пріоритетні завдання та порядок їх обговорення, також обирають кілька варіантів тактики ведення переговорів. Варто зауважити, що підготовка до переговорів як способу АВС дещо різниться від підготовки неконфліктних переговорів.

Наступним етапом є *виступи (презентація) сторін*. У ході цього переговорного етапу кожна сторона викладає контрагенту свою позицію щодо спірного питання, наводить належні аргументи, озвучує перелік питань, за якими сторона готова піти на поступки. Успішне проведення такого етапу потребує навичок переговорної техніки.

Основне завдання етапу *формулювання списку обговорюваних питань* полягає в підбитті підсумків обговорення, складання переліку питань, за якими вже досягнуто згоди, а також тих, які вимагають більш детального вивчення. Цей етап має важливе організаційне значення. Сторони складають список питань, за якими їм необхідно прийти до спільної згоди в результаті переговорів.

Четвертий етап переговорів — досягнення домовленості й оформлення договору. Тут сторони спільно розробляють варіанти угоди й уточнюють деталі. У разі його відсутності сторони можуть вдатися до інших видів альтернативного вирішення спорів.

На останньому етапі — завершення переговорів — є здійснення аналізу досягнутих результатів і орієнтація на виконання двосторонніх домовленостей.

За результатами вивчення теми студенти повинні знати сутність та характерні ознаки переговорів як способу АВС, розрізняти види переговорів, вміти визначати стилі найбільш ефективні для конкретних переговорів та особливості їх процедури.

Семінарське заняття 4

Тема 4. Претензійний порядок врегулювання спорів як особливий вид переговорів

Питання для усного опитування та дискусії

1. Претензія як особливий інструмент переговорного процесу.
2. Процедура претензійного порядку врегулювання спорів в Україні та за кордоном.
3. Результати претензійного врегулювання спорів, їх оформлення

Аудиторна письмова робота

1. Відобразити у формі схеми алгоритм претензійного порядку врегулювання спорів.
2. Змодельуйте ситуацію та складіть проект претензії по ній.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: АВС, переговори, претензія, претензійний порядок врегулювання спорів.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Наразі в Україні законодавче оформлення отримав лише один вид переговорів — претензійне врегулювання спору.

Претензійний порядок врегулювання спору — різновид переговорів, що передбачає самостійне врегулювання спору сторонами в поза- і досудовому порядку за допомогою особливого письмового спілкування з метою зняття правової або фактичної невизначеності та встановлення (визначення) цивільних прав, що є для сторін у силу договору або закону обов'язковою або добровільною. Особливістю претензійної процедури, яка дозволяє чітко кваліфікувати і відрізняти її від інших схожих досудових способів врегулювання спорів є обов'язкова письмова форма.

Законодавче визначення претензії не закріплено, але в доктрині *претензією* (від лат. *praetendo* — тримати попереду, бути перед чимось) визначають як письмовий документ, що надсилається особою, яка вважає, що її права та законні інтереси порушені, до порушника з вимогою відновити ці права та інтереси ніж звертатись за вирішення відповідного питання до судових або інших юрисдикційних органів.

Якщо в договорі є обов'язкові вимоги до змісту, форми і направлення претензії, вона повинна їм повністю відповідати, але якщо такі вимоги не передбачені в договорі з контрагентом, то доцільно включити в претензію такі положення:

- найменування суб'єкта, якому адресована претензія, і власне найменування із зазначенням адреси і платіжних реквізитів;
- номер претензії і її дата;
- посилання на конкретні порушені умови зобов'язань, норми законодавства;

- перелік доданих документів, які обґрунтовують претензійні вимоги;
- вимоги про усунення описаних порушень;
- строк (термін) розгляду претензії (направлення відповіді);
- грошові вимоги (сума і розрахунок).

Через обмін претензією та відповіддю на неї відбувається спілкування сторін у межах врегулювання спору

Слід пам'ятати, що застосування претензійного порядку врегулювання спору в Україні є правом, а не обов'язком суб'єктів спірних правовідносин. Проте в окремих випадках застосування цього порядку є обов'язковим (за договорами у сфері торговельного мореплавства, повітряних вантажних перевезень, поштового зв'язку та ін.).

За результатами вивчення теми студенти повинні знати сутність та характерні ознаки претензійного порядку як виду переговорів, особливості їх процедури, визначати доцільність їх застосування в конкретній ситуації.

Семінарські заняття 5

Тема 5. Посередництво як спосіб альтернативного вирішення спорів

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та значення посередництва як способу альтернативного вирішення спорів
2. Принципи посередництва
3. Загальна характеристика видів посередництва.

Аудиторна письмова робота

1. Підготувати таблицю «Особливості посередництва, як способу АВС».

2. Вирішити ситуаційні завдання:

№ 6. Громадянин А. систематично зловживає алкогольними напоями. Перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння останній вчиняє домашнє насилля. З цього приводу його дружина неодноразово викликала поліцію але в подальшому відмовлялась від реєстрації відповідної заяви.

Під час чергового вживання алкогольних засобів громадянин А. вийшов на сходинкову клітину біля своєї квартири та образив і наніс тілесні ушкодження сусіду, громадянину Б.

Громадянин Б. викликав поліцію.

Дайте правову оцінку ситуації.

Чи можливе застосування до неї способів альтернативного вирішення спорів? Якщо так, то який з них буде найбільш ефективним для врегулювання даного конфлікту. Відповідь обґрунтуйте.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: альтернативне вирішення спорів, посередництво, посередник, примирна процедура.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

На практиці у випадку виникнення спору, непоодинокими є ситуації, коли існують проблеми із взаєморозумінням між конфліктуючими сторонами і є велика ймовірність допустити помилки, що можуть призвести до затягування конфлікту на більш довгий час та його ескалації. Ефективному вирішенню таких спорів сприяє залучення посередника. Спосіб вирішення спорів (конфліктів, дискусій), що передбачає взаємодію сторін конфлікту та

незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника, який сприяє останнім у відновленні комунікації, обговоренні конфлікту та пошуку способів його вирішення або взаємовигідного (взаємоприйняттого) для них врегулювання конфлікту, отримав назву посередництво, і займає особливе місце серед способів альтернативного вирішення спорів. Безсумнівними перевагами посередництва є його гнучкість, універсальність та економічна доступність. Крім того, ця процедура спрямована на діалог між учасниками конфлікту і посередником і, що найбільш важливо, на діалог конфліктуючих сторін між собою, а тому ефективність цього способу досить висока.

Необхідність обробки значного обсягу інформації в ході посередництва, з'ясування певної спільності та взаємозв'язку інтересів сторін, посилення їхньої взаємної довіри й готовності до спільного пошуку збалансованого вирішення конфлікту обумовлює поетапність цієї примирної процедури. Звісно структура посередництва залежить від його виду та особливостей конкретного спору, що є предметом врегулювання, водночас, можна виділити етапи, як правило, присутні в більшості процедур. Так, першим етапом є ініціювання процедури, на якому відбувається вибір виду посередництва, який найбільше відповідає потребам сторін конфлікту та конкретного посередника чи відповідної організації, документальне оформлення (де це потрібно) угоди про відповідні послуги.

Наступним етапом є налагодження комунікації сторін. Тут посередник здійснює збір повної інформації про конфлікт на поточний момент і вживає заходів щодо спонукання сторін до діалогу. В окремих видах посередництва функції посередника щодо початку та налагодження комунікації вичерпуються визначенням часу, місця та допомогою в організації проведення зустрічі сторін. При цьому в подальшому діалозі він може не брати активної участі (наприклад, «добрі послуги»), в інших — посередник може активно співпрацювати з усіма учасниками до моменту кінцевого вирішення конфлікту (наприклад, медіація, консиліація).

На етапі взаємодії учасників посередництва посередник забезпечує конструктивне обговорення проблеми. З цією метою він може надавати допомогу в організації спілкування, гасити надмірну емоційність сторін та створювати комфортну атмосферу спілкування, зміщувати акценти в діалозі, звертати увагу учасників на певні факти, надавати допомогу в пошуку вирішення конфлікту.

Завершальним етапом посередництва є перевірка виконання домовленостей. Оскільки фактично рішення щодо способу врегулювання конфлікту приймають сторони, саме вони відповідають за виконання угоди, досягнутої в результаті діалогу. Водночас своєрідний контроль посередника в цьому випадку дозволяє останньому побачити, чи ефективною була примирна процедура. Якщо ж виявлено проблеми виконання, посередник може своєчасно посприяти сторонам у подоланні труднощів з виконанням і проаналізувати, якими упущеннями під час посередництва вони обумовлені та не допустити їх у майбутньому.

При ознайомленні конкретними видами посередництва слід пам'ятати, що не всі з них є способами АВС. Так, наприклад, посередництво у формі модерації має супровідний характер, завданням посередника-модератора є тільки організація роботи групи. Він контролює процес, а сторони вирішують проблемні питання самостійно. Кінцевий результат, якого досягне група в процесі обговорення, для модератора не важливий, у той час як, при АВС повередник орієнтований не тільки на допомогу в організації самостійного діалогу сторін, але й у досягненні ними конструктивного результату обговорення.

За результатами вивчення теми студенти повинні визначати поняття та характерні ознаки посередництва як способу АВС, загальний алгоритм посередницької процедури та вимоги до посередника.

Семінарські заняття 6

Тема 6. Фасилітація як вид посередництва

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та види фасилітації.
2. Фасилітатор як суб'єкт фасилітації.
3. Процедура фасилітації, її особливості.
4. Результати фасилітації, їх оформлення.

Аудиторна письмова робота

1. Відобразити у формі схеми види фасилітації.
2. Змодельовати ситуацію в якій ефективним є застосування фасилітації як способу альтернативного вирішення спорів.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: альтернативне вирішення спорів, посередництво, фасилітація, фасилітатор.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Фасилітація (від англ. facilitate — полегшувати, сприяти) — вид посередництва, що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника (посередників), який шляхом підвищення ефективності комунікації між ними сприяє останнім в організації обговорення складної проблеми, ситуації чи конфлікту та їх ефективному вирішенню чи досягненню взаємоприйнятної угоди.

Вперше увагу дослідників фасилітація привернула вкінці XIX с. Деякі науковці її відкриття пов'язують з іменем фізіолога У. Фере¹, інші — з дослідженнями психолога Нормана Триплетта². Пізніше було підтверджено, що люди реагують на присутність один одного несвідомо, і мотивація вирішення завдання у члена групи змінюється в присутності значущих для нього людей³, а в тридцятих роках XX ст. експериментально було підтверджено гіпотезу, що в деяких ситуаціях присутність інших людей, навпаки, заважає виконанню завдань. Цей ефект отримав назву «соціальна інгібіція». У шістдесятих роках Р. Зайонц, дослідивши ці два протилежні ефекти, зробив висновок, що присутність іншої особи викликає соціальне збудження, яке прискорює реакції людини, але зменшує їх швидкість. Тому проста діяльність виконується ефективніше, а в завданнях, що потребують концентрації, кількість помилок зростає, внаслідок чого вони вирішуються менш успішно⁴. Таким чином, виявилось, що для того, щоб вирішити складну проблему групою осіб, потрібно її розбити на прості складові. Ефективно вирішуючи прості питання, група вирішує складну проблему, складовою якої вони є. Тому при фасилітації процес діалогу, по суті, розбивається на поетапне вирішення питань, які в сукупності й вирішують основну проблему.

Тому ця примирна процедура є надзвичайно ефективною при застосуванні до таких ситуацій, у яких сторони група осіб бажає вести діалог, але з певних причин вони не можуть ефективно співпрацювати. Зокрема, у процесі спільного обговорення проблемних питань групою осіб, чим більше висловлюється думок, тим більше виникає розбіжностей і незрозумінь між учасниками. Це обумовлює значні витрати часу на обговорення питань, які не стосуються основної теми зустрічі, та часто призводить до того, що сторони не можуть прийти до спільного знаменника у своїй дискусії і потребують допомоги посередника, який би забезпечив ефективну взаємодію групи.

¹ Фасилітація. URL: <http://fasilitazia.blogspot.com>.

² Социальная фасилитация / Национальная психологическая энциклопедия. URL : <http://vocabulary.ru/termin/socialnaja-fasilitacija.html>

³ Фасилітація / Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. URL : <http://www.studfi.les.ru/preview/5462587>

⁴ Фасилитация / Психология и психиатрия. URL : <http://psihomed.com/fasilitatsiya>

При фасилітації допомога посередника в організації та процесі групового обговорення може здійснюватися на багатьох рівнях. Це може бути як допомога в налагодженні комунікації між сторонами та встановленні основних правил і порядку денного для їх майбутніх зустрічей, так і участь у цих зустрічах, аналіз ситуації і можливих результатів у цілому та допомога учасникам не відволікатися і працювати над їхньою спільною метою. Це може також означати допомогу у встановленні такої мети. При цьому фасилітація відрізняється від простого управління тим, що вона не має імперативного характеру.

Під час дослідження фасилітації особливу увагу слід приділити аналізу процедури цього виду посередництва, а також технікам та інструментам фасилітатора, як-от: «Технологія участі» (Technology of Participation-ToP), «Світове кафе» (The World Cafe), «Відкритий простір» (Open Space), «Сприятливий запит» (Appreciative Inquiry), «Саміт позитивних змін» (Appreciative Inquiry Summit), «Динамічна фасилітація» тощо.

Семінарські заняття 7-8

Тема 7. Медіація як вид посередництва

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та характерні ознаки медіації як виду посередництва.
2. Принципи медіації
3. Види/моделі медіації.
4. Медіатор як суб'єкт медіації.
5. Процедура медіації та її результати.
6. Особливості онлайн-медіації

Аудиторна письмова робота

1. Розкрити види/моделі медіації (у формі таблиці).
2. Вирішити ситуаційні завдання.

№ 7. Особа А. звернулася до суду з позовом про встановлення порядку користування житловим приміщенням (трикімнатною квартирою) до трьох співвласників. Позивачу належить 1/6 частки квартири. В квартирі усі кімнати за площею перевищують 1/5 частки квартири.

Чи можливо вирішити цей спір в порядку медіації? Якщо так яка модель медіації найбільш доречна в цій ситуації?

№ 8. Громадянин В. позичив громадянину С. грошові кошти в розмірі еквівалентному 3000 доларів США. Угоду було укладено в усній формі, а факт передачі коштів – розпискою.

В обумовлений строк Громадянин С. гроші не повернув.

Громадянин В. звернувся до адвоката за консультацією і останній запропонував процедуру со-медіації.

Чи релевантна така рекомендація? Чи можуть такі спори ефективно вирішуватись за допомогою медіації?

№ 9. Подружжя в ході медіації домовилось про те, що майно, яке було придбано в період шлюбу (в т.ч. спільна квартира), залишається в дружини, а вона, у свою чергу, не буде вимагати з чоловіка сплати аліментів на утримання дитини від шлюбу.

Яким чином можуть бути оформлені такі домовленості?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: альтернативне вирішення спорів, посередництво, медіація, медіатор, медіаційна угода.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

При опрацюванні матеріалу необхідно особливу увагу приділити *медіації* (від лат. *medius* — займати середину між двома точками зору або сторонами) – виду посередництва, що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника — медіатора, який сприяє останнім у відновленні комунікації, обговоренні конфлікту та пошуку способів його вирішення або взаємовигідного (взаємоприйняттого) для них врегулювання конфлікту.

Саме ця примирна процедура наразі імплементується в національний механізм захисту прав особи як найбільш універсальний вид посередництва.

В різних країнах процедури медіації мають багато спільного, утім їх роль у механізмі захисту прав людини і взаємодія з юрисдикційною захистом відрізняються. Залежно від взаємодії з юрисдикційною формою захисту виділяють 1) *судову («присудову», «інтегровану»)* та 2) *позасудову (неінтегровану) медіацію*. В першому випадку даний спосіб АВС застосовується під час судового провадження за сприяння суду, в другому – незалежно від існування судового процесу виключно за бажанням сторін спору.

Залежно від моделі поведінки медіатора розмежовують три види медіації: 1) *медіація при пасивній участі медіатора* – медіатор в процесі посередництва лише сприяє налагодженню комунікації між сторонами конфлікту; 2) *Медіація при активній участі медіатора* – медіатор поряд з налагодженням комунікації між сторонами конфлікту може давати оцінку окремим фактам або позиціям сторін (наприклад, висловлювати свою думку про ймовірне рішення по справі, якщо спір буде передано на розгляд суду); 3) *Трансформативна медіація* – медіатор не тільки сприяє комунікації між сторонами для врегулювання конкретного спору, але й відновленню нормальних відносин сторін.

Також медіацію диференціюють залежно від загальної мети проведення процедури примирення на: 1) *Превентивну медіацію*, що, у свою чергу, поділяється на: медіацію укладення угоди; медіацію супроводу проекту, зокрема реалізацію довгострокових проектів з метою швидкого узгодження протиріч на ранніх стадіях задля забезпечення своєчасності завершення проекту; медіацію прийняття рішень, а також 2) *Медіацію існуючого спору* з такими підвидами, як: оглядова медіація; медіація стримування розвитку (ескалації) спору; медіація врегулювання спору.

За загальним правилом застосування медіації для вирішення конкретного правового спору здійснюється за спільним рішенням конфліктуючих сторін. Водночас в країнах, де поряд з *добровільною* застосовується *модель обов'язкової, судової медіації* звернення до медіатора може бути рекомендовано або призначено судом.

Принципами процесу медіації є закріплені в нормах основні правові ідеї про завдання медіації, процесуальну діяльність суб'єктів медіації, їхні повноваження та становище учасників цього процесу, що визначають зміст процесу медіації, порядок його здійснення та перспективи подальшого розвитку.

Основоположними принципами медіації є: (добровільність, рівноправ'я сторін, нейтральність, конфіденційність).

Процедура медіації в різних країнах має свої особливості, проте в більшості випадків, вона здійснюється в кілька *етапів*, як от: вступне слово медіатора; виступи (презентація) сторін; формулювання порядку денного, з'ясування інтересів сторін, визначення спірних питань; формування пропозицій щодо шляхів вирішення спору (висування альтернативних рішень), оцінка й вибір рішень, досягнення угоди та її оформлення.

Також проведенню примирної процедури може передувати підготовчий етап, на якому відбуваються вибір сторонами спору медіатора або медіаційної організації, попередні зустрічі сторін спору з медіатором та укладається договір про проведення медіації.

Посередники-медіатори можуть здійснювати медіаційну діяльність індивідуально, в складі організації та об'єднання медіаторів. Процедура медіації в різних країнах має свої

особливості, проте в більшості випадків, вона здійснюється в кілька етапів, як от: вступне слово медіатора; виступи (презентація) сторін; формулювання порядку денного, з'ясування інтересів сторін, визначення спірних питань; формування пропозицій щодо шляхів вирішення спору (висування альтернативних рішень), оцінка й вибір рішень, досягнення угоди та її оформлення.

За результатами вивчення теми студенти повинні визначати поняття та характерні ознаки медіації як виду посередника, розрізняти її види та особливості їх процедури.

Семінарські заняття 9

Тема 8. Консиліація як вид посередництва

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та види консиліації.
2. Консиліатор як суб'єкт консиліації.
3. Процедура консиліації.
4. Оформлення результатів консиліації.

Аудиторна письмова робота

1. Підготувати таблицю «Порівняльно-правова характеристика посередників (фасилітатора, медіатора, консиліатора)».
2. Вирішити ситуаційне завдання.

№ 10. З метою врегулювання спору примиренням суддя роз'яснив сторонам їх право на укладення мирової угоди, а також право позивача відмовитись від позову та право відповідача визнати позов та наслідки реалізації відповідних прав. Сторони звернулися до суду з проханням посприяти їм у примиренні.

Які дії має вчинити у зв'язку із подібними заявами суд? Які ще способи АВС ефективні для вирішення спорів, що перебувають у судовому провадженні?

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: альтернативне вирішення спорів, посередництво, консиліація, консиліатор, консиліаційна комісія.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Консиліація (від лат. *concilio* – наближати, англ. *conciliate* – примиряти) – це спосіб альтернативного вирішення спорів (АВС), вид посередництва, що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника–консиліатора, який за результатами обговорення конфлікту пропонує сторонам варіант рішення, яке не є обов'язковим для них.

Цей вид посередництва, як правило, застосовується до таких ситуацій, у яких потрібно підтримувати зв'язок зі сторонами в обміні інформацією і визначенні можливих результатів діалогу. У зв'язку з цим, консиліатор виступає не тільки як посередник, але й як своєрідний радник конфліктуючих сторін. Це означає, що посередник може робити сторонам консультативні зауваження, що стосуються характеру спору протягом всього процесу обговорення.

Перші організації, що спеціалізувалися на наданні послуг консиліації, почали офіційно функціонувати ще на початку ХХ ст. Популярності саме цього способу сприяла практика його застосування для врегулювання трудових конфліктів. Так, зокрема, в 1913 році для вирішення трудових конфліктів було засновано *American Conciliation Service*. Недивно, що одним з перших міжнародно-правових документів, у якому містяться положення про врегулювання спору за

допомогою консиліації, є Рекомендація Міжнародної організації праці щодо добровільного примирення та арбітражу № 92 від 29 червня 1951 р. (*R092 Voluntary Conciliation and Arbitration Recommendation, 1951*).

З прийняттям Конвенції про врегулювання інвестиційних спорів між державами та фізичними або юридичними особами інших держав 1965 р (*Convention on the settlement of investment disputes between states and nationals of other states*), глава третя якої так і називається «Conciliation», цей вид посередництва набув міжнародного поширення та визнання як спосіб АВС, зокрема, комерційних спорів.

Більше того, процес консиліації почав використовуватись державними органами та судами¹⁵¹. А в 1992 року Конвенцією з примирення й арбітражу в рамках НБСЄ (*Convention on Conciliation and Arbitration within the OSCE*) було передбачено навіть створення відповідного суду (*Court of Conciliation and Arbitration*) для врегулювання за допомогою консиліації, а в разі необхідності — арбітражу спорів між державами.

Деякі дослідники консиліацію називають попереднім етапом переговорів, медіації або арбітражу, «оціночною медіацією» тощо. Водночас це самостійний вид посередництва, що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника — консиліатора, який виступає не тільки як власне посередник, але й як своєрідний радник конфліктуючих сторін. Це означає, що посередник може робити сторонам консультативні зауваження, що стосуються характеру спору протягом всього процесу обговорення та за результатами обговорення конфлікту може пропонувати сторонам варіант рішення, яке не є обов'язковим для них.

Процедура консиліації, чітко не регламентована, оскільки в кожному конкретному випадку саме сторони визначають її зміст. Утім процес взаємодії консиліатора та конфліктуючих сторін можна умово поділити на такі етапи: формування примирної комісії (*Conciliation Commission*); вступне слово консиліатора; виступи (презентація) сторін; спільне обговорення; приватні зустрічі; заключне спільне обговорення.

В 2017 році в національний механізм захисту прав особи включено *врегулювання спору за участю судді*.

Сутність цієї примирної процедури полягає в тому, що до початку розгляду цивільної справи по суті суддя, призначений Єдиною судовою інформаційно- телекомунікаційною системою для розгляду відповідної справи, за згодою сторін, може провести попередню зустріч зі сторонами, щоб дізнатися про їх аргументи. Надалі для кращого розуміння процесу сторонами й отримання повної інформації суддя може проводити окремі наради з кожною зі сторін. Таким чином, він може з'ясувати, на які поступки готові піти сторона для вирішення справи та спрямувати їх до прийняттого результату.

За результатами вивчення теми студенти повинні визначати поняття та характерні ознаки консиліації як виду посередництва, знати процедуру та специфіку ролі в ній консиліатора.

Семінарські заняття 10

Тема 9 Арбітраж як спосіб вирішення спорів

Питання для усного опитування та дискусії

1. Арбітраж: поняття, правова природа та характерні ознаки
2. Види арбітражу: постійнодіючий та арбітраж ad hoc.
3. Арбітражна угода та арбітражне застереження, вимоги до їх змісту та оформлення.
4. Порядок вирішення спорів арбітражем
5. Результати арбітражу, їх оформлення. Особливості виконання рішення арбітражу

Аудиторна письмова робота

1. Розкрити у таблиці види арбітражу.

2. Змодельовати ситуацію в якій ефективним є застосування арбітражу як способу альтернативного вирішення спорів.

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: альтернативне вирішення спорів, арбітраж, третейський суд, арбітражна угода/застереження.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Арбітраж — це спосіб альтернативного вирішення спорів (АВС), що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника — арбітра, який за результатами обговорення конфлікту вповноважений винести обов'язкове для сторін рішення. Головне завдання арбітражу полягає у врегулюванні спору шляхом застосування норм відповідного (національного або міжнародного) права.

Даний спосіб альтернативного вирішення правових конфліктів має глибоке історичне коріння й дуже популярний у більшості країн світу. У ХХ ст. арбітраж став стандартним методом вирішення спорів в різних галузях економіки (будівництво, біржова торгівля, перевезення і страхова справа, міжнародні комерційні угоди тощо) — галузях, де фахова грамотність арбітра є особливо корисною.

Слід пам'ятати, що в Україні арбітраж здійснюється так званими третейськими судами, які попри свою назву не є органами судової влади. Тому, вітчизняне третейське судочинство є нічим іншим як видом арбітражу.

Аналізуючи арбітраж, студентам необхідно особливу увагу приділити аналізу юридичної природи і принципів організації арбітражу в Україні. В юридичній доктрині існує дискусія щодо віднесення арбітражу до способів АВС, оскільки останній не відповідає таким ознакам АВС як неформалізований характер, менша вартість порівняно із судовою процедурою, швидкість тощо. Водночас у терміні «альтернативне вирішення спорів» альтернативність означає можливість конфлікуючих сторін використовувати для вирішення/врегулювання конфлікту (спору) і захисту своїх прав та інтересів будь-які на їх вибір примирні чи інші процедури, не заборонені законом. Така риса притаманна й арбітражу, попри його формалізований характер, адже обирати цей спосіб врегулювання спорів чи ні — вирішують саме сторони; і вони самостійно визначають, з яким арбітром (арбітрами) співпрацювати і який вид арбітражу обрати.

В Україні, як і багатьох інших країнах світу, функціонують внутрішній (третейські суди) і зовнішній (міжнародний комерційний) арбітраж.

При дослідженні видів арбітражу студентам слід звернути увагу на те, що розвиток цього способу АВС обумовив існування двох основних його форм: інституційного (постійнодіючого) арбітражу та арбітражу *ad hoc* (створеного для вирішення конкретної справи).

Також диференціюють види міжнародного комерційного арбітражу за предметним принципом: арбітражі загальної компетенції, які можуть розглядати всі види спорів, пов'язаних з міжнародним економічним та науко-технічним співробітництвом (наприклад, Американська арбітражна асоціація, Китайська міжнародна торгово-економічна арбітражна комісія, Лондонський комерційний міжнародний арбітражний суд), та арбітражі спеціальної компетенції, які формуються з метою вирішення спорів, що виникають зі специфічних відносин (Арбітраж при Міжнародній асоціації повітряного транспорту, Арбітраж при асоціації з торгівлі кави в Гамбурзі, Арбітраж Лондонської асоціації з торгівлі зерном).

Наразі арбітраж це один з небагатьох способів АВС, що знайшов своє детальне законодавче регулювання в більшості розвинених країн.

При опрацюванні матеріалу необхідно також студентам потрібно пам'ятати, що за формою закріплення виділяють два види арбітражних угод: арбітражне застереження та окрема арбітражна угода. Арбітражне застереження є більш розповсюдженим видом арбітражної угоди

і є домовленістю сторін про передачу свого спору до арбітражу у випадку виникнення потенційних протиріч між ними. Як правило, арбітражне застереження включається до змісту основного договору та є його частиною. Натомість окрема арбітражна угода або «третейський запис» має ретроспективний характер – це самостійний договір про передачу спору, що виник на розгляд третейського суду бо МКА. Окремі науковці виділяють третій вид арбітражної угоди — арбітражний договір, що укладається сторонами окремо від основного контракту, щодо спорів, що можуть виникнути між сторонами в майбутньому, у зв'язку з конкретним контрактом, або групою контрактів між ними.

Додатково студенти повинні проаналізувати процедуру арбітражу та його результати.

Як правило, арбітраж (і внутрішній, і міжнародний) діє у складі одного або трьох арбітрів.

Процедура розгляду справ у арбітражі має ряд спільних рис із судовим провадженням, але ці процеси є принципово різними. Характерною особливістю арбітражного процесу, на відміну від процесу національних судів, що підпорядковані вимогам процесуальної форми, в арбітражі у сторін є необмежені можливості впливати на процедуру вирішення спору.

За результатами вивчення теми студенти повинні також знати та вміти з'ясувати особливості процедури арбітражу, специфіку прийняття, звернення до виконання та оскарження арбітражних рішень.

Семінарське заняття 11

Тема 1-. Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів

1. Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів, їх поняття та види.
2. Нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding): поняття, види, особливості застосування.
3. “Мед-арб”: поняття, види та особливості.
4. “Міні-суд” та особливості його проведення (mini-trial, mini-court).

Аудиторна письмова робота

1. Відобразити схематично «Утворення комбінованих способів ABC».
2. Вирішити ситуаційне завдання

№ 11. Громадянин З. придбав у Туристичної агенції «П.» тур до Італії. Придбаний пакет туристичних послуг включав вартість авіаперельоту, трансфер до готелю та проживання в готелі рівня 5 зірок на умовах ultra all (UALL). Утім по приїзду виявилось, що Готель 3-зірковий і умови проживання в ньому all inclusive (ALL).

Турист зателефонував в агентство з скаргою на невідповідність рівня оплачених ним та отриманих послуг.

Який спосіб ABC найбільш ефективний для вирішення цієї конфліктної ситуації? Чому?

№ 12 Громадянка А. звернулась з позовом про стягнення аліментів з громадянина Б на двох дітей віком 7 та 17 років. Позов було задоволено і заочне рішення звергнуто до виконання.

На етапі виконавчого провадження з'ясувалось, що відповідач вже рік офіційно проживає та працює за кордоном.

Дайте правову оцінку ситуації. Який спосіб альтернативного вирішення спорів може посприяти добровільному виконання громадянином Б. його обов'язку щодо утримання дітей.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: АВС, комбіновані способи альтернативні вирішення правових спорів, мед-арб, арб-мед, міні-суд, спрощений суд присяжних, приватна судова система, нейтральне встановлення фактів, нейтральна експертиза, омбуцман.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Оскільки система способів альтернативного вирішення спорів характеризується певною гнучкістю та індивідуальним підходом до кожного конкретного спору, цілком логічним етапом її розвитку стало виникнення нових процедур врегулювання спорів, які поєднують у собі відповідні механізми основних способів вирішення спору — переважно посередництва, переговорів та арбітражу. Такі способи вирішення спорів у науці отримали назву «комбіновані», «комплексні» або «гібридні».

Дуже поширеним способом АВС є й *Нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding)*, що передбачає залучення сторонами конфлікту або суб'єктом, що розглядає/вирішує спір незалежного фахівця, який досліджує обставини справи і дає їм нейтральну оцінку (*neutral evaluation*) або здійснює нейтральну експертизу обставин справи, що потребують спеціальних знань (*neutral expert fact finding*). Якщо вирішення конфліктів вимагає як правового, так і технічного дослідження та аналізу, в такому випадку може застосовуватись *спільне встановлення фактичних обставин справи (joint fact-finding)*, що здійснюється шляхом формування групи фахівців (у т.ч з різних галузей знань) та представників сторін конфлікту, які співпрацюють при встановленні та оцінці відповідних фактів, що мають значення для вирішення конфлікту.

Нейтральне встановлення фактів може використовуватись у поєднанні з іншими способами АВС (*арбітражем, медіацією, тощо*) або самостійно в межах підготовки до судового розгляду.

Одним з найвідоміших комбінованих способів вирішення спорів є *мед-арб (mediation-arbitration або med-arb)* — це спосіб врегулювання спору за допомогою посередника-арбітра, який проводить зі сторонами спору медіаційну процедуру, а в разі недосягнення ними медіаційної угоди уповноважений ухвалити обов'язкове для сторін рішення у порядку арбітражу. Тобто мед-арб передбачає поєднання двох основних принципово різних способів альтернативного вирішення спорів примирної консенсуальної процедури медіації та імперативного арбітражу, в якому наявний елемент змагальності.

Завдяки використанню медіаційної процедури на початку процесу сторони отримують можливість під керівництвом кваліфікованого і досвідченого посередника особисто висловити свою думку і претензії по суті спору, спробувати знайти спосіб врегулювання існуючої конфлікту, а якщо посереднику не вдається допомогти сторонам досягти взаємовигідного рішення, він може вирішити спір за них.

Існує декілька видів процедури мед-арб: *arb-med, Co-med-arb, med-then-arb, Mediation And Last Offer Arbitration* тощо.

Ще одним поширеним комбінованим способом АВС є *Міні-суд (mini-trial)* — це спосіб альтернативного вирішення спорів (переважно комерційних, що виникають між організаціями/корпораціями), який включає в себе елементи таких основних способів альтернативного вирішення спорів, як консиліація та переговори.

Свою назву цей спосіб вирішення спорів отримав від зовнішньої подібності до судової процедури. Міні-суд поєднує консенсуальні, дозвільні та змагальні елементи, оскільки, з одного боку, для вирішення спору за згодою конфліктуючих сторін формується комісія, яка складається з представників сторін (керівників організацій) та посередника, або ж виключно з посередника як такого; юристи, які є представниками сторін, у змагальній манері представляють і обґрунтовують свої позиції щодо спору перед комісією подібно до того, як це має місце в суді.

Розгляд спору за допомогою міні-суду відбувається у формі заслуховування справи та переговорів, сторони обов'язково обмінюються інформацією (письмовими документами, вказівками на речові докази й свідчення свідків), що дає змогу уточнити обопільні інтереси

сторін. Головувати на процесі можуть представники сторін або нейтральний юрисконсульт, що може регулювати ведення переговорів й обмін інформацією.

Міні-суд розглядається переважно як рекомендаційний спосіб вирішення правових спорів, посередник не має повноважень на ухвалення обов'язкового для сторін рішення, він лише дає рекомендації щодо виходу з конфлікту або консультацію щодо ймовірного результату майбутнього судового розгляду. Цей висновок сторони можуть враховувати у процесі досягнення компромісу. Тобто рішення, яке приймається за результатами застосування міні-суду, має рекомендаційний характер. За підсумками цього обговорення можливе досягнення одного з двох результатів: укладення сторонами угоди або прийняття рішення про передачу спору до суду.

Студентам слід пам'ятати, що серед усіх комбінованих способів АВС в Україні отримав нормативне закріплення тільки інститут омбудсмена.

Омбудсман (швед. *ombuds* — представник) є спеціально призначеним, незалежним і нейтральним посередником, що надає конфіденційне і неупереджене сприяння в урегулюванні правових спорів та інших видів конфліктів. У своїй діяльності омбудсман поєднує елементи двох способів альтернативного вирішення спорів — медіації та нейтрального встановлення обставин справи.

Загалом Омбудсман функціонує на постійній основі, і сприяння у врегулюванні конфліктів він здійснює, головним чином, з метою контролю діяльності виконавчих та інших органів державної влади, з метою превенції порушення ними прав та свобод людини і громадянина.

Вищевказаним не вичерпується перелік всіх комбінованих АВС, але означені вище способи є найбільш поширеними в світі.

За результатами вивчення теми студенти повинні також знати та вміти з'ясувати особливості конкретних комбінованих способів АВС та специфіку їх застосування.

1.4. Самостійна робота студентів

Оволодіння уміннями та навичками самостійної діяльності є найважливішою умовою здобуття вищої освіти. Реалізація цієї мети обумовлює надзвичайну важливість самостійної роботи в навчальному процесі.

Самостійна робота студента – це основний засіб оволодіння навчальним матеріалом таким здобувачем у вільний від обов'язкових аудиторних занять час. Дана форма організації навчальної роботи має ціллю сприяти розвитку творчих здібностей аспірантів як особливого виду здобувачів вищої освіти: формуванню особистості фахівця, здатного до самостійного аналізу та творчого пошуку, спроможного нестандартно вирішувати завдання; усвідомлюючого перспективи професійного і особистісного саморозвитку, такого що вміє оцінювати і регулювати власну діяльність та самоосвіту впродовж всього свого життя.

В рамках навчальної дисципліни «Альтернативне вирішення правових спорів» передбачається два типи самостійної роботи студентів: обов'язкова (здійснюється в процесі навчальних занять, при підготовці до них і під час їх проведення), а також факультативна (здійснюється за узгодженням з викладачем у формі індивідуальних завдань, що визначаються для студентів з урахуванням їх особистих інтересів і здібностей).

Самостійна робота здійснюється опосередковано, без безпосередньої участі керівника, але під його контролем. Залежно від типу самостійної роботи керівник може визначати час її здійснення в процесі навчальних занять, узгоджувати її з іншими видами навчальної діяльності, пропонувати конкретні завдання, проводити інструктаж щодо їх виконання, з'ясовувати повноту, глибину та обсяг обов'язково виконаного завдання, здійснювати допоміжні заходи (консультації, спостереження, співбесіди та ін.) з опосередкованого управління діяльністю студентів і діагностики якості самостійної роботи.

1.4.1. Основні вимоги до виконання самостійної роботи

При виконанні блоків завдань здобувачі повинні використовувати науково-монографічну літературу, міжнародні, законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, приклади з практики, статистичні дані, аналітичну інформацію тощо.

При виконанні самостійного завдання у формі **таблиці**, остання розміщується симетрично на сторінці таким чином, щоб зручно було її розглядати без повороту, або з поворотом на кут 90 за годинниковою стрілкою.

Таблиця повинна складатися із номера таблиці, найменування таблиці і самої таблиці. Номер таблиці і її найменування повинно вказуватись над таблицею, починаючи від лівого її кута за формою: "Таблиця 1. Назва таблиці". Крапка в кінці не проставляється.

Таблиця повинна бути розподілена на графи (колонки) і рядки. Ліву першу колонку та перший верхній ряд таблиці слід використовувати для назви критеріїв аналізу представленого в таблиці матеріалу. Якщо таблицю розділяють на частини і переносять на інші сторінки або розміщують одну частину під одною чи поряд. Допускається нумерація граф на початку таблиці і при перенесенні частин таблиці на наступних сторінках. У всіх випадках назва таблиці розміщуються тільки над першою її частиною.

При виконанні самостійного завдання у формі **схеми**: остання розміщується симетрично на сторінці таким чином, щоб зручно було її розглядати без повороту, або з поворотом на кут 90 за годинниковою стрілкою.

Схема повинна бути поіменована, що має вказуватись над нею. Крапка в кінці не проставляється.

Схема повинна бути логічною та повністю охоплювати складові елементи правового питання, розкриттю якого вона присвячена.

Схема може бути розгорнутою (з вказівкою елемента схеми та його поясненням).

Креативність вітається.

1.4.2. Задання для самостійної роботи студентів

Блок завдань (БЗ) № 1

Тема 1. Альтернативне вирішення спорів (АВС) як спосіб захисту прав, свобод, інтересів

Завдання 1. Проаналізувати стан та перспектики правового регулювання способів АВС в Україні (на прикладі окремого способу)

Питання для самоконтролю

1. Як співвідносяться поняття «конфлікт», «спір» та «правовий спір».
2. Як співвідносять поняття «потреба», «інтерес», «позиція»?
3. Які основні концепції визначення «Альтернативне вирішення спорів»?
4. Які характерні ознаки альтернативного вирішення правових спорів.
5. Яке місце займають способи альтернативного вирішення спорів в механізмі захисту прав та інтересів особи?
6. Як взаємодіють система альтернативного вирішення спорів та юрисдикційний захист?
7. Коли виникли перші примирні процедури?
8. Які основні історичні етапи розвитку способів альтернативного вирішення спорів в світі?
9. Які основні історичні етапи розвитку способів альтернативного вирішення спорів в Україні?
10. Які особливості вітчизняної моделі альтернативного вирішення спорів?

Блок завдань (БЗ) № 2

Тема 2. Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів та сфера їхнього застосування

Завдання 1. Підготуйте таблицю «Порівняльно-правова характеристика видів способів АВС»

Питання для самоконтролю

1. Які існують класифікації способів альтернативного вирішення спорів?
2. Які способи альтернативного вирішення спорів називаються основними?
3. Які способи альтернативного вирішення спорів називаються «комбінованими»? Чому?
4. Як диференціюються способи альтернативного вирішення спорів залежно від взаємодії з юрисдикційною формою захисту?
5. Які процедури називаються консенсуальними?
6. Які способи АВС є добровільними?
7. Який актуальний стан вітчизняної системи альтернативного вирішення спорів?
8. Які способи альтернативного вирішення спорів що запроваджуються в національний механізм захисту прав особи в умовах сьогодення?
9. Який стан правового регулювання системи альтернативного вирішення спорів в Україні?

Блок завдань (БЗ) № 3

Тема 3. Переговори як спосіб альтернативного вирішення правових спорів

Завдання 1. Підготувати порівняльну таблицю «Національні стилі переговорів»

Питання для самоконтролю

1. Що таке переговори?
2. Наявність яких умов обумовлює використання переговорів як способу врегулювання конфліктів?
3. Які переваги та недоліки переговорів порівняно з судовим провадженням.
4. Які існують стилі переговорів?
5. Яке значення стилю переговорів для ефективності вирішення правового спору?
6. Що таке стратегія переговорів?
7. Які виділяють тактики переговорів?
8. Які фактори впливають на обрання того чи іншого виду переговорів?
9. Як визначається час і місце проведення переговорів?
10. Який найбільш універсальний алгоритм переговорного процесу?

Блок завдань (БЗ) № 4

Тема 4. Претензійний порядок врегулювання спорів як особливий вид переговорів

Завдання 1. Проаналізувати проблеми правового регулювання претензійного порядку врегулювання спорів в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Що таке претензія?
2. Які існують види претензій?

3. Які переваги та недоліки застосування претензійного порядку перед судовим провадженням?
4. Яке значення часу в претензійному порядку?
5. Яка сфера застосування претензійного порядку врегулювання спорів?
6. Які особливості претензійного порядку в різних країнах?
7. Як оформляються результати претензійного врегулювання спорів?

Блок завдань (БЗ) № 5

Тема 4. Посередництво як спосіб альтернативного вирішення правових спорів.

Завдання 1. Підготувати порівняльну таблицю «Види посередництва».

Питання для самоконтролю

1. Що таке посередництво?
2. Які умови необхідні для звернення до посередника?
3. Хто може бути посередником?
4. Які завдання посередника?
5. Які функції посередника?
6. Яка максимальна кількість посередників може брати участь в одній процедурі?
7. Від чого залежить вибір виду посередництва?
8. Яка структура посередництва?
9. Які існують види посередництва?

Блок завдань (БЗ) № 6

Тема 6. Фасилітація як вид посередництва.

Завдання 1. Проаналізувати спільні риси та відмінності між фасилітацією та модерацією.

Питання для самоконтролю

1. Яка специфіка фасилітації як виду посередництва?
2. Які фактори впливають на вибір виду фасилітації?
3. Яка максимальна осіб, які можуть брати участь у фасилітації?
4. Які переваги та недоліки динамічної фасилітація?
5. Які існують техніки переговорного процесу, що застосовуються в фасилітації?
6. Що собою являє техніка «світове кафе»?
7. Яким чином оформляються результати фасилітації?
8. Яке значення функції контролю в фасилітації?

Блок завдань (БЗ) № 7

Тема 7. Медіація як вид посередництва.

Завдання 1. Підготувати порівняльну таблицю вимог до особи медіатора в різних країнах:

Питання для самоконтролю

1. Чи медіація відрізняється від інших видів посередництва?
2. Які існують моделі медіації?
3. Як співвідносяться поняття «медіація» та «човникова дипломатія»?

4. Чим регламентовано вимоги до особи медіатора?
5. Що таке кокус? Коли він застосовується?
6. Чи може медіацію проводити особа, формально залежна від однієї з сторін?
7. Чи може медіація проводитись парною кількістю медіаторів?
8. Де зберігаються записи, зроблені в процесі медіації?
9. Який інструментарій використовує медіатор в процесі посередництва?
10. Що таке медіаційна угода?

Блок завдань (БЗ) № 8

Тема 8. Консиліація як вид посередництва.

Завдання 1. Проаналізуйте співвідношення таких видів посередництва як «медіація та «консиліація»».

Питання для самоконтролю

1. Які особливості консиліації як виду посередництва?
2. Чим консиліація відрізняється від інших видів посередництва?
3. Чи вірним є судження, що консиліація є видом медіації?
4. В яких справах застосування консиліації є найбільш ефективним?
5. Чи може консиліацію проводити парна кількість консиліаторів?
6. Які оптимальні строки для проведення консиліації?
7. Як оформляються результати консиліації?
8. Що таке Суд консиліації та арбітражу?

Блок завдань (БЗ) № 9

Тема 9. Арбітраж як спосіб альтернативного вирішення правових спорів.

Завдання 1. Проілюструвати схематично структуру арбітражів України.

Питання для самоконтролю

1. Як співвідносяться поняття «арбітраж» та «третейське судочинство»?
2. Хто може бути арбітром?
3. Які є види арбітражної угоди.
4. Які умови дійсності арбітражних угод?
5. Які існують види арбітражу?
6. Які спори не можуть врегульовуватись в порядку арбітражу?
7. Що таке арбітраж ad hoc?
8. Яка структура арбітражу?
9. Який документ складає арбітр за результатами розгляду спору?
10. Які особливості надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо місце арбітражу знаходиться на території України?

Блок завдань (БЗ) № 10

Тема 10. Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів.

Завдання 1. Підготувати порівняльну таблицю: «Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів»

Питання для самоконтролю

1. Як співвідносяться такі способи альтернативного вирішення спорів як мед-арб та арб-мед?
2. Що таке “Міні-суд”?
3. Чим спрощений суд присяжних (summary jury trial) як спосіб вирішення спорів відрізняється від приватної судової системи?
4. Які існують різновиди такого способу альтернативного вирішення спорів як нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding)?
5. Які особливості захисту цивільних прав та інтересів омбуцманом?
6. Що таке врегулювання спору за участю судді?
7. Які особливості процедури *Co-med-arb*?
8. Які комбіновані способи альтернативного вирішення спорів застосовуються в Україні?

1.5. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання – це основний засіб поглиблення, узагальнення та закріплення тих знань, які студенти одержують в процесі навчання. Дана форма організації навчання застосовується студентами у вільний від обов'язкових навчальних занять час.

За загальним правилом індивідуальні завдання виконуються самостійно кожним студентом. В окремих випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання можуть залучатися кілька студентів.

В межах навчальної дисципліни «Альтернативне вирішення правових спорів» індивідуальні завдання передбачаються у формі рефератів, правових есе, слайдів-презентацій, таблиць. Завдання обирається студентом/студентами на початку семестру і виконується за встановленими вимогами. Виконання індивідуальних завдань здійснюється під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

1.5.1. Основні вимоги до виконання індивідуальних завдань

При виконанні індивідуальних завдань студенти повинні використовувати законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, науково-монографічну літературу, судову практику, статистичні дані, аналітичну інформацію судових органів.

При виконанні індивідуального завдання у формі **реферату**, останній повинен містити наступні структурні елементи: титульна сторінка встановленого зразка (зразок 2.), вступ, параграфи, висновки, список використаних джерел і додатки (у разі необхідності). Розділи змісту роботи формулюються самостійно студентом як найважливіші напрями розкриття її теми.

Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Обов'язково в тексті повинні бути посилання на джерела, що були використані при написанні реферату. Посилання подаються у квадратних дужках з вказівкою номера джерела, за яким воно внесене у список використаних джерел, та сторінки.

Список джерел повинен складатися в кількості не менше 10 і повнен бути оформлений відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» з урахуванням правок (код УКНД 01.140.40).

Роботи повинні виконуватись комп'ютерним способом з одностороннім розміщенням тексту на папері формату А4 (210 мм x 297 мм) з дотриманням прийнятих у діловодстві стандартних полів: лівого — 30 мм, верхнього та нижнього — 20 мм, правого — не менше 10 мм.

Обсяг роботи має забезпечувати належне висвітлення завдання і повинно бути виконано шрифтом Times New Roman кеглем 14 з 1,5 міжрядковим інтервалом.

Захист роботи передбачає презентацію реферату на практичних заняттях або науковому гурту.

При виконанні індивідуального завдання у формі **презентації** остання повинна містити від 10 до 20 слайдів на відповідну тему. Інформація на слайдах повинна бути логічною, структурованою та достатньою за обсягом для розкриття заданої теми. Якщо презентація виконується для відпрацювання пропущеного лекційного заняття, вона повинна бути виконана з використанням лекційного матеріалу. Креативне оформлення, нестандартний підхід до висвітлення або авторське бачення тих чи інших аспектів обраної теми вітається.

При виконанні індивідуального завдання у формі **правового есе**, останній повинен відповідати таким же вимогам щодо оформлення, що і реферат з наступними особливостями: обсяг правового есе не повинен перевищувати 5 сторінок, кількість використаних джерел визначається самим здобувачем з врахуванням потреби у розкритті теми есе. Рекомендована структура правового есе: Вступна частина, в якій зазначається ключова теза, що визначає основний напрямок наукових пошуків здобувача. Основна частина, в якій зазначаються

аргументи на обґрунтування тези висловленої у вступній частині. Може містити посилання на нормативні та літературні джерела правозастосовчу практику; Висновок – частина в якій формулюються основні висновки автора з приводу заявленої тези. Висновок повинен бути авторським.

Креативність вітається.

Зразок 1
(Виклад роботи).

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
1. Консиліація: поняття, сутність та характерні риси	5
2. Особливості консиліації як способу альтернативного вирішення спорів	9
3. Перспективи запровадження консиліації в Україні	13
ВИСНОВКИ	16
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	18

ВСТУП

(Виклад змісту вступу)

1. (Назва першого параграфу)

(Виклад змісту першого параграфу)

2. (Назва другого параграфу)

(Виклад змісту другого параграфу)

3. (Назва третього параграфу)

(Виклад змісту третього параграфу)

ВИСНОВКИ

(Виклад змісту висновків)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Convention on Conciliation and Arbitration within the OSCE adopted by the Council of Ministers at its meeting held on 15 December 1992 / OSCE. URL :<http://www.osce.org/cca/111409>.

2. Patricia Schneider Tim J. Aristide Müller-Wolf The Court of Conciliation and Arbitration within the OSCE: Working Methods, Procedures and Composition. Working Paper 16. Hamburg 2007, 66 p. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/45639/CORE_Working_Paper_16.pdf

3. Conciliation Conference. URL: https://www.familycourt.wa.gov.au/C/conciliation_conference.aspx

4. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57620.

5. Давыденко Д. Л. Вопросы юридической терминологии в сфере «альтернативного разрешения споров». Третейский суд. 2009. № 1. С. 40–53.

... *(інші джерела, оформлені відповідно до вимог оформлення списку джерел).*

Нижче списку використаних джерел рукописним способом зазначаються дата виконання реферату і особистий підпис студента.

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра цивільного права та процесу**

Навчальна дисципліна:

**Вступ до альтернативного вирішення
спорів**

РЕФЕРАТ

на тему:

**«КОНСИЛІАЦІЯ ЯК СПОСІБ
АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ»**

Виконав:

Іванов

Віктор Дмитрович,

студент 2 курсу магістратури

Перевірила:

Бондаренко-Зелінська

Надія Леонтіївна,

кандидат юридичних наук,

доцент

Хмельницький

2023

1.5.2. Тематика індивідуальних завдань

У разі обрання студентом роботи над індивідуальними завданнями 1, 3 обов'язковим є погодження теми з викладачем

Завдання 1. Підготувати правове есе на одну з тем:

1. Правове регулювання АВС на прикладі окремої країни (вибір країни погоджується з викладачем).
2. Претензія як особливий інструмент врегулювання спорів: досвід іноземних країн (вибір країни погоджується з викладачем)
3. Особливості окремого виду фасилітації (конкретний вид погоджується з викладачем).
4. Особливості окремої моделі медіації (конкретна модель погоджується з викладачем).
5. Специфіка окремого виду консиліації (конкретний вид погоджується з викладачем).
6. Арбітраж ad hoc: зарубіжний досвід (вибір країни погоджується з викладачем).

Завдання 2. Підготувати презентацію по темі дисципліни, відповідно до вимог визначених в п. 1.5.1.

Завдання 3. Написати реферат на одну з тем :

1. Співвідношення понять «конфлікт», «спір» та міжнародний спір»
2. Виникнення та розвиток способів альтернативного вирішення спорів в окремій країні (вибір країни погоджується з викладачем)
3. Виникнення та розвиток способів альтернативного вирішення спорів в Україні на конкретному історичному етапі (вибір історичного періоду або конкретного способу для дослідження погоджується з викладачем)
4. Правове регулювання конкретного способу альтернативного вирішення спорів (вибір способу для аналізу погоджується з викладачем).
5. Практика застосування основних способів альтернативного вирішення спорів в зарубіжних країнах (конкретна країна або спосіб узгоджується з керівником).
6. Особливості ведення переговорів представниками сторін конфлікту.
7. Переговори в Україні та за кордоном: порівняльно-правова характеристика. (конкретна країна для порівняння узгоджується з керівником).
8. Особливості національного стилю ведення переговорів (вибір окремого виду переговорів для аналізу погоджується з викладачем)
9. Види посередництва як способу альтернативного вирішення спорів
10. Вимоги до особи посередника.
11. Фактори, що впливають на ефективність посередницької процедури.
12. Функції посередника.
13. Чи може медіатором бути юрист?
14. Особливості окремої моделі медіації (вибір моделі для аналізу погоджується з викладачем).
15. Співвідношення понять «медіація» та «консиліація»
16. Проблеми та перспективи застосування консиліації в Україні
17. Арбітражна угода, особливості її укладення.
18. Міжнародний комерційний арбітраж як вид арбітражу.
19. Суддя і арбітр: порівняльно-правова характеристика.
20. Міжнародно-правове регулювання арбітражу.
21. Проблеми діяльності третейських судів.
22. Проблемні аспекти виконання рішень третейських судів в Україні.
23. Арбітраж в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект. (конкретна країна для порівняння узгоджується з керівником).
24. Практика застосування комбінованих способів альтернативного вирішення спорів в зарубіжних країнах (конкретна країна або спосіб узгоджується з керівником).

25. Проблеми та перспективи застосування в Україні комбінованих способів альтернативного вирішення спорів.
26. «Міні-суд»: перспективи застосування в Україні.
27. Незалежне встановлення фактів (*neutral fact finding*) практика використання в Україні.
28. «Мед-арб»: перспективи застосування в Україні.
29. Захист цивільних прав Омбудсменом.
30. Приватна судова система як спосіб альтернативного вирішення спорів.

1.6. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль у 8 семестрі проводиться у формі усного заліку.

1.6.1. Питання для підсумкового контролю

1. Співвідношення понять «конфлікт» та «спір».
2. Альтернативне вирішення правових спорів: поняття та значення.
3. Характерні ознаки альтернативного вирішення спорів.
4. Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів залежно від взаємодії з юрисдикційною формою захисту.
5. Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів залежно від обов'язковості застосування процедури.
6. Загальна характеристика основних способів альтернативного вирішення спорів.
7. Особливості інтегрованих способів альтернативного вирішення спорів
8. Переваги та недоліки обов'язкових способів альтернативного вирішення спорів.
9. Способи альтернативного вирішення спорів, що належать до консенсуальних.
10. Поняття та значення переговорів як способу альтернативного вирішення спору.
11. Види переговорів.
12. Стилї переговорів.
13. Стратегія і тактика переговорів.
14. Загальна характеристика багатосторонніх переговорів.
15. Сфера застосування опосередкованих переговорів.
16. різновиди поновлюваних переговорів.
17. Ключові моменти організації переговорного процесу.
18. Підготовка до переговорів.
19. Виступи (презентація) сторін в переговорах.
20. Способи завершення переговорного процесу.
21. Оформлення досягнутих в переговорах домовленостей.
22. Претензія як особливий інструмент переговорного процесу.
23. Претензійний порядок як особливий вид переговорів.
24. Сфера застосування претензійного порядку врегулювання спорів Поняття, значення та види посередництва.
25. Результати претензійного врегулювання спорів, їх оформлення
26. Поняття та значення посередництва як способу альтернативного вирішення спорів.
27. Види посередництва.
28. Фасилітація як вид посередництва.
29. Види фасилітації.
30. Вимоги, яким повинен відповідати фасилітатор.
31. Етапи фасилітації.
32. Оформлення результатів фасилітації.
33. Характерні ознаки медіації як виду посередництва.
34. Принципи медіації.
35. Конфіденційність як принцип медіації.
36. Добровільність як принцип медіації
37. Вимоги, яким повинен відповідати медіатор.

38. Нейтральність, як вимога до медіатора
39. Незалежність, як вимога до медіатора
40. Етапи медіації.
41. Медіацій на угода: поняття, характерні ознаки.
42. Трансформативна медіація.
43. Судова медіація.
44. Співвідношення понять «медіація» та «човникова дипломатія»
45. Активне слухання як інструмент медіатора.
46. Консиліація як вид посередництва.
47. Співвідношення понять «консиліація» та «медіація».
48. Вимоги, яким повинен відповідати консиліатор.
49. Оформлення результатів консиліації.
50. Врегулювання спору за участю судді, як особлива форма консиліації.
51. Види арбітражу.
52. Поняття, зміст і види арбітражних угод.
53. Вимоги до арбітрів.
54. Арбітражне рішення, порядок його виконання.
55. Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів: поняття, види.
56. «Міні-суд»: поняття та особливості його проведення
57. «Мед-арб», як спосіб альтернативного вирішення спорів.
58. Захист цивільних прав Омбудсменом
59. Приватна судова система як спосіб альтернативного вирішення спорів.
60. Нейтральне встановлення обставин як спосіб альтернативного вирішення спорів.

1.6.2. Приклад залікового білету

1. Співвідношення понять «конфлікт», «спір» та «правовий спір»
2. Вимоги, яким повинен відповідати медіатор.
3. Вирішити ситуаційне завдання

Громадянин З. придбав у Туристичної агенції «П.» тур до Італії. Придбаний пакет туристичних послуг включав вартість авіаперельоту, трансфер до готелю та проживання в готелі рівня 5 зірок на умовах ultra all (UALL). Утім по приїзду виявилось, що Готель 3-зірковий і умови проживання в ньому all inclusive (ALL).

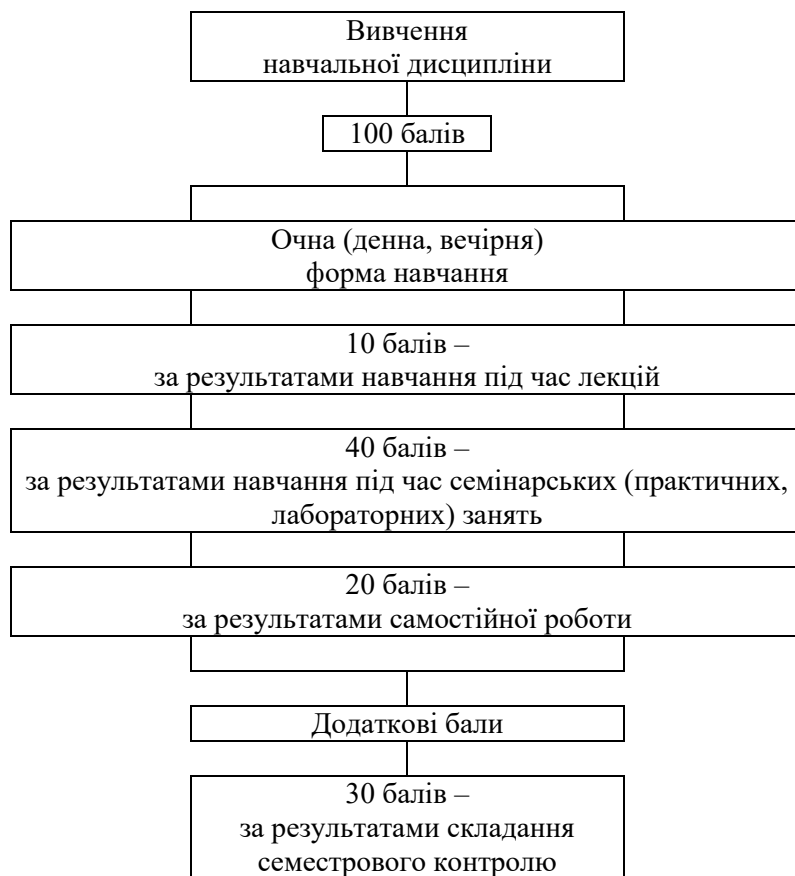
Турист зателефонував в агентство з скаргою на невідповідність рівня оплачених ним та отриманих послуг.

Який спосіб АВС найбільш ефективний для вирішення цієї конфліктної ситуації? Чому?

2. Схема нарахування балів

2.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

6. Схема нарахування балів

2.2. З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 9 лекцій

Отже, студент у випадку присутності та роботи під час лекцій може набрати максимально 10 балів.

Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова (далі – Положення)

2.3. З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення у восьмому семестрі 11 семінарських занять.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у Силабусі п. 4.3.8. Положення.

2.4. Перерозподіл кількості балів в межах максимально можливої кількості балів за самостійну роботу студентів та виконання індивідуальних завдань, наведено в наступній таблиці:

№ з/п	10 тем	Максимальна кількість, що їх може отримати студент за виконання одного завдання	Усього балів
1.	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	Презентація – до 5.0 балів Таблиця/схема – до 5.0 балів Правове есе – до 5.0 балів Реферат – до 10.0 балів	не більше 20.0 балів
2.	Максимальна кількість балів за індивідуальне завдання		

Зараховуються бали за самостійну та індивідуальну роботу в межах максимально можливої кількості балів, визначеної в п.2.1.

В силабусі навчальної дисципліни може бути встановлено особливості нарахування та обчислення балів, отриманих здобувачем під час лекційного, семінарського (практичного, лабораторного) заняття та за виконання індивідуальної і самостійної роботи, а також додаткових балів, з урахуванням змісту накопичувальної системи оцінювання та граничних показників визначених в п. 4.2., 4.5.2.1. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

3. Рекомендовані джерела

3.1. Нормативно-правові, міжнародні акти та акти тлумачення

3.1.1. Основні

1. Конституція України від 28.06.1996 року в редакції від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Directive 2009/22/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on injunctions for the protection of consumers' interests. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009L0022>.
3. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0011>.
4. Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council of 27 October 2004 on cooperation between national authorities responsible for the enforcement of consumer protection laws (the Regulation on consumer protection cooperation). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32004R2006>. Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0524>.
5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
7. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
8. Положення про Національну службу посередництва і примирення, затв. Указом Президента України від 17.11.1998 року N 1258/98 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1258/98#Text>
9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України № 3477-IV від 23.02.2006 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
10. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): Наказ Мінсоцполітики № 892 від 17.08.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#n13>
11. Про затвердження Інструкції про порядок визначення послідовності розгляду і вирішення колективного трудового спору (конфлікту): наказ Національної служби посередництва і примирення № 124 від 09.11.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0124299-05#Text>
12. Про затвердження Положення про арбітра: наказ Національної служби посередництва і примирення № 132 від 18.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132299-08#Text>

13. Про затвердження Положення про порядок підготовки посередників та арбітрів, їх сертифікації: наказ Національної служби посередництва і примирення № 26 від 04.04.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026299-00#Text>
14. Про затвердження Положення про посередника: наказ Національної служби посередництва і примирення № 133 від 18.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0133299-08#Text>
15. Про затвердження Положення про примирну комісію: наказ Національної служби посередництва і примирення № 130 від 18.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0130299-08#Text>
16. Про затвердження Положення про трудовий арбітраж: наказ Національної служби посередництва і примирення № 135 від 18.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0135299-08#Text>
17. Про затвердження Регламенту роботи примирної комісії по розгляду і вирішенню колективного трудового спору (конфлікту) : наказ Національної служби посередництва і примирення № 94 від 08.08.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0094299-08#Text>
18. Про медіацію: Закон України № 1875-IX від 16.11.2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
19. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України № 4002-XII від 24.02.1994 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>
20. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
21. Про третейські суди : Закон України № 1701-IV від 11.05.2004 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>
22. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>
23. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (27.06.2014), ратиф. Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
24. Кодекс поведінки членів арбітражної групи і посередників: Додаток XXV Додаток XXV до Глави 15 Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/25_Annex.pdf
25. Правила процедури вирішення спорів: Додаток XXIV Додаток XXV до Глави 14 Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/24_Annex.pdf
26. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 09.07.2002 р. № 15-рп/2002 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02>.
27. Огляд практики розгляду Верховним Судом справ про оскарження рішень третейських судів та видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалені у спорах, віднесених до юрисдикції господарських судів (Рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2019 року – червень 2020 року) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad.doc.pdf
28. Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law COM/2002/0196 final (19.04.2002) (Зелена книга альтернативного вирішення спорів у цивільному та комерційному праві) EUR-Lex Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52002DC0196>

29. Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (12.12.2012) (Регламент (ЄС) № 1215/2012 Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2012 року про юрисдикцію та визнання та виконання рішень у цивільних та комерційних справах). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32012R1215>
30. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation. (New York, 20.12.2018) («Singapore Convention») (Конвенція Організації Об'єдинених Націй о міжнародних мирових угодах, досягнутих в результаті медіації) URL: <https://perma.cc/D4BA-A8E6> <https://www.acerislaw.com/wp-content/uploads/2020/12/Singapore-Convention-on-Mediation.pdf>; https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/annex_i.pdf
31. Арбитражный регламент ЮНСИТРАЛ (пересмотрен в 2010 году) <https://psa-sra.org/ru/services/arbitration-services/uncitral-arbitration-rules/>; <https://uncitral.un.org/ru/texts/arbitration/contractualtexts/arbitration>
32. Верховенство права: Доповідь, схвалена Венеціанською комісією на 86-му пленарному засіданні, (м. Венеція, 25-26.03.2011). Council of Europe.Venice Commission. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)
33. Висновок № 6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів. URL : https://court.gov.ua/userfiles/visn6_2004.pdf
34. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций, Принята резолюцией 2625 (XXV) Генеральной Ассамблеи ООН от 24 октября 1970 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml
35. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради про деякі аспекти посередництва(медіації) у цивільних та комерційних справах (21.05.2008 р.) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj>; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95#Text
36. Европейский кодекс поведения для медиаторов (02.06.2004 р.). URL: <https://mediation-eurasia.pro/wp-content/uploads/2018/04/evropejskij-kodeks-povedenija-dlja-mediatorov.pdf>
37. Європейська конвенція про міжнародний комерційний арбітраж (Женева, 21.04.1961 р.) https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-2&chapter=22&clang=_en; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_069#Text
38. Загальна декларація прав людини, проголошена Організацією Об'єднаних Націй (10.12.1948 р.) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
39. Конвенция Организации Объединенных Наций об использовании электронных сообщений в международных договорах (23.11.2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e71#Text
40. Конвенція з примирення і арбітраж в рамках ОБСЄ (15.12.1992). URL: <https://www.osce.org/court-of-conciliation-and-arbitration/111409>; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a11#Text
41. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью -Йорк, 10.06.1958 р.) («Нью-Йоркська конвенція»). URL: <https://www.newyorkconvention.org/english>; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070#Text
42. Конвенція про захист прав і основних свобод людини (Рим, 04.11.1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
43. Конвенція про угоди про вибір суду (30.06.2005) ("Гаазька конвенція з МПП"). URL: <https://www.acerislaw.com/wp-content/uploads/2020/12/2005-Convention-on-Choice-of-Court-Agreements.pdf>; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_004#Text
44. Про сприяння колективним переговорам : Конвенція Міжнародної організації праці № 154 від 19.06.1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_006#Text

45. Резолюція 35/52 Генеральної асамблеї ООН «Согласительный регламент Комиссии Организации Объединенных Наций по праву международной торговли» (04.12.1980). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c19#Text
46. Рекомендация № R (98) 1 Комитета министров государствам-членам касательно медиации в семейных вопросах от 02.01.1998 г. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf
47. Рекомендация Rec (2002) 10 Комитета Министров государствам-членам по медиации в гражданских делах (18.09.2002). URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf
48. Рекомендация щодо добровільного примирення та арбітражу № 92 (26.09.1951). URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_232.
49. Типовой закон Комиссии Организации Объединенных Наций по праву международной торговли о международной коммерческой согласительной (Нью-Йорк, 24.06.2002). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117#Text

3.1.2. Допоміжні

50. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
51. Кодекс законів про працю України 10.12.1971 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
52. Манильская декларация о мирном разрешении международных споров Принята резолюцией 37/10 Генеральной Ассамблеи (15.11.1982) URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/manila_declaration.shtml; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_568#Text
53. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
54. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text>
55. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» : постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 р. № 784 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF#Text>
56. Про Національний план дій із забезпечення належного виконання рішень судів : Указ Президента від 27.06.2006 р. № 587/2006 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587/2006#Text>
57. Про нотаріат : Закон України № 3425-XII від 02.09.1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
58. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) Закон України від 03.03.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>
59. Про прийняття за основу проекту Закону України про медіацію: Постанова ВРУ № 796-IX від 15.07.2020 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-20#Text> (проекти реєстр. № 3504, № 3504-1)
60. Про соціальний діалог в Україні : Закон України від 23.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>
61. Рекомендация № R (81) 7 Комитета министров государствам-членам относительно путей облегчения доступа к правосудию (14.05.1981). URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_133.
62. Рекомендация Rec (2001) 9 Комитета министров государствам-членам об альтернативах судебному разбирательству между административными органами и частными сторонами (05.09.2001). URL https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf
63. Типовой закон ЮНСИТРАЛ об электронных подписях (05.07.2001) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_937#Text
64. Узагальнення практики застосування судами Закону України «Про третейські суди» (11.02.2009). URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n_005700-09.

3.2. Літературні джерела

3.2.1. Основні

65. Вступ до альтернативного вирішення спорів : навч. посіб. / Г. В. Анікіна, Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська [та ін.] ; під ред. У. Хелльманна, Н.Л. Бондаренко-Зелінської. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. 234 с.
66. ADR and Civil Justice. CJC ADR Working Group Interim Report October 2017. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2017/10/interim-report-future-role-of-adr-in-civil-justice-20171017.pdf>
67. Alessandra Sgubini, Mara Prieditis & Andrea Marighetto Arbitration, Mediation and Conciliation: differences and similarities from an International and Italian business perspective. URL: <https://www.mediate.com/articles/sgubinia2.cfm>
68. Alternative dispute resolution: reports and research. *European Commission website*. URL: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/consumer-rights-and-complaints/resolve-your-consumer-complaint/alternative-dispute-resolution-reports-and-research_en.
69. Alternative dispute resolution/on line dispute resolution and netcomm joint conciliation procedure. URL: <https://www.ticketone.it/campaign/en/conciliation-procedure>
70. *George Kohlrieser* Negotiation is a relationship not a transaction. *IMD*. 2022. URL: <https://www.imd.org/ibyimd/magazine/negotiation-is-a-relationship-not-a-transaction/>
71. *Esther van den Heuvel* Online dispute resolution as a solution to cross-border e-disputes. An introduction to odr. 30 p. URL: <https://www.oecd.org/digital/consumer/1878940.pdf>
72. *Harvey J. Kirsh, C. Arb* The Use of Expert Determination in Resolving Construction Disputes. URL: <https://adric.ca/the-use-of-expert-determination-in-resolving-construction-disputes/>
73. Jewish Mediation: Historical Insights. URL: <https://www.adrtimes.com/jewish-mediation/>
74. *Katsh, Ethan; Rifkin, Janet*. Online Dispute Resolution: Resolving Conflicts in Cyberspace. Jossey-Bass, 2001 240 p.
75. *Mania Karolina*. Online dispute resolution: The future of justice. *International Comparative Jurisprudence*. 2015. Vol. 1, Issue 1. P. 76–86. <https://doi.org/10.1016/j.icj.2015.10.006>.
76. *Monty Ahalt, Arthur M*. What You Should Know about Online Dispute Resolution. *MontyAhalt.com*. URL: <https://montyahalt.com/know-about-online-dispute-resolution>.
77. Online Dispute Resolution. URL: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.consumer.rights#inline-nav-2>
78. *Wahab Mohamed S. Abdel, Katsh Ethan & Rainey Daniel* (Eds.) Online Dispute Resolution: Theory and Practice. A Treatise on Technology and Dispute Resolution 2021 <http://www.ombuds.org/odrbook/Table of Contents.htm>.
79. Альтернативні способи вирішення трудових спорів : навч. посіб.; Бурак В. Я., Кулачок-Тітова Л. В., Пилипенко П. Д., Чудик-Білоусова Н. І. ; під ред. У. Гелльманна, П. Д. Пилипенка. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. 172 с.
80. *Бобровник С. В.* Компромiс i конфлiкт у правi: антрополого-комунiкативний пiдхiд до аналізу: монографiя. К.: Юридична думка, 2011. 384 с.
81. *Дуткевич Т. В.* Конфліктологія з основами психології управління: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 456 с.
82. *Землянська В. В.* Відновне правосуддя в кримінальному процесі України. К. : Видавець Захаренко В. О., 2008. 200 с.
83. *Ишмуратов А. Т.* Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів: Навчальний посібник. К.: Наукова думка, 1996. 190 с.
84. *Кирдан Б.* Деякі аспекти альтернативного вирішення спорів (конфліктів) в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022.№ 1. С. 35-40. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.1.6>
85. *Коробанов Ю. М. Коробанов А. Ю.* Теорія і практика комунікацій: навч. посібник: у 3 ч./ Ч. 1 : Наукові методи, моделі та семантика комунікативних процесів. Миколаїв: Національний ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова, 2009. 63 с.

86. Куц Г. Застосування норм Європейської конвенції та прецедентної практики Європейського суду з прав людини судами України. *Право України*. 2002. № 2. С. 18-24
87. Міжнародні договори України про правову допомогу: Офіц. вид. / М-во юстиції України; Під заг. ред. С. Р. Станік. Ужгород: ІВА, 2000. 559 с.
88. Соціальна психологія медіації і альтернативного вирішення конфліктів: навч. посіб. - Харків : ХАІ, 2015. 108 с.
89. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України. К. : Фенікс, 2013. 159 с.
90. Стадник М. П. Правове регулювання вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. К., 1998. 22 с.
91. Шарая А.А. Панкратова Д.О. Щодо питання альтернативних способів вирішення правових спорів: порівняльний аналіз: щодо питання альтернативних способів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 521-525. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/126>

3.2. Додаткові (по темам)

Тема 1-2

92. Alternative dispute resolution in family matters: South African Law Reform Commission Discussion Paper 148. 31 January 2020. URL: <https://www.justice.gov.za/salrc/dpapers/dp148-prj100D-ADR-FamilyMatters-Nov2019.pdf>
93. Donovan Leisure Newton & Irvine ADR Practice Book. New York : Wiley Law Publications. Wilkinson J. H. (ed.). New York, 1990. 555 p.
94. Glen C. Gilbert Alternative Dispute Resolution and Superfund: A Research Guide. *Ecology Law Quarterly*. 1989. Vol. 16. No. 3. pp. 803-856.
95. Glossary of Terms. URL: <https://www.adrservices.com/services/glossary/>
96. Harry T. Edwards Alternative Dispute Resolution: Panacea or Anathema? *Harvard Law Review*. 1986. Vol. 99, No. 3 pp. 668-684
97. John R. Allison Five Ways to Keep Disputes Out of Court. URL: <https://hbr.org/1990/01/five-ways-to-keep-disputes-out-of-court>
98. Judith resnik Diffusing Disputes: The Public in the Private of Arbitration, the Private in Courts, and the Erasure of Rights. *the yale law journal*. 2015. 124. Pp. 2804-2939. URL: https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5950&context=fss_papers
99. Manhart U. Höre, rede, siege: Leitfadenerfolgreiches Verhandeln [Текст] / U. Manhart. - Wien : Linde, 2005. - 220 S.
100. Online dispute resolution https://en.wikipedia.org/wiki/Online_dispute_resolution
101. Online Dispute Resolution. URL: <https://www.aboutrsi.org/special-topics/online-dispute-resolution>
102. Schraner M. Verhandlungsführer: ein Führerdurch Verhandlungen, beidenein Scheiternnichtin Fragekommt / M. Schraner. - Salzburg : Ecowin, 2003. - 119 S.: Abb.
103. Types of ADR — mediation; conciliation; arbitration; and counseling. URL : <http://www.treasury.gov.au/Policy-Topics/Business/Small-Business/Legal-Topics/Dispute-Resolution-Proceedings/Types-of-ADR>.
104. Types of ADR — mediation; conciliation; arbitration; and counseling. URL : <http://www.treasury.gov.au/Policy-Topics/Business/Small-Business/Legal-Topics/Dispute-Resolution-Proceedings/Types-of-ADR>.
105. What is ADR? URL: <http://www.cdc.gov/od/adr/about.htm>.
106. What is ADR? URL: <https://www.jamsadr.com/adr-spectrum/>
107. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування /Уклад.: Н. Гайдук, І. Сенюта, О.Бік, Х.Терешко. Львів:ПАІС, 2007. 296 с.
108. Войдала М. А. Адвокат и альтернативные способы решения гражданско-правовых споров [Wojdala Michal An attorney and alternative methods of civil dispute resolution] / М. А. Войдала //

- Цивилистическая процессуальная мысль : Международн. сб. науч. статей. Вып. 4 «Адвокатура» / Под. ред. С. Я. Фурсы. К.: Алерта, 2015. С. 400-407 (англ.)
109. Єременко Є. В. Щодо питання альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 126-129 URL: http://lsej.org.ua/2_2020/34.pdf
110. Немченко С.С. До питання класифікації способів альтернативного вирішення спору. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 30. С. 20-22. URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc30/part_1/7.pdf
111. Носырева Е. И. Альтернативное разрешение гражданско-правовых споров в США: дис. ... д-ра юрид. наук. Воронеж, 2001. 362 л.
112. Подковенко Т. Альтернативні способи вирішення спорів: розвиток концепції. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 1 (13). С. 36-41. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28601/1/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>
113. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України. К. : Фенікс, 2013. 159 с.
114. Суворов Д.А. Использование примирительных процедур для разрешения гражданских дел на примере США. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2005. N 7. URL: <https://works.doklad.ru/view/5tofDU0BrrA.html>

Тема 3-4

115. Dispute Resolution Reference Guide. <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csjsjc/dprs-sprd/res/drrg-mrrc/03.html>
116. George Kohlrieser How to manage conflict: six essentials from hostage negotiations to the boardroom, these tips work/ *IMD*. 2018. № 1 1-3 pp. <https://www.imd.org/research-knowledge/articles/how-to-manage-conflict-six-essentials/>
117. George Kohlrieser What do your words say? *IMD*. 2016. <https://www.imd.org/research-knowledge/articles/what-do-your-words-say/>
118. Jayanth Narayanan, Ivy Buche, Lindsay McTeague, Amit M. Joshi and Maude Lavanchy The Art and Science of Negotiation. *IMD*. 2018 № 2 1-4 pp. URL: <https://www.imd.org/research-knowledge/articles/negotiation-skills-to-achieve-positive-outcomes/>
119. Suzanne C. De Janasz, Michael D. Watkins, Christopher Zintel and Susan Stehli Negotiation and Dispute Resolution. *IMD*. 2013 № 22 1-4 pp. URL: <https://www.imd.org/research-knowledge/articles/negotiation-and-dispute-resolution/>
120. Ващенко І. В., Кляп М. І. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. К.: Знання, 2013. 407 с.
121. Корольова В.В., Дукун Д.А. Проблемні аспекти досудового врегулювання господарських спорів. *Legal Bulletin*. 2022. № 4. С. 47-53, 47–53. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2022-04-47-53>
122. Луцишин Г.І. Конфліктологія та теорія переговорів. Навчальний посібник Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2015. 199 с.
123. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України. К. : Фенікс, 2013. 159 с.
124. Стоун Дуглас, Петтон Брюс, Гін Шейла Складні розмови: як обговорювати те, що квилює найбільше / пер. з англ. О. Липської, Х.: Віват, 2019, 272 с.
125. Тренінг організації ведення переговорів: Консп. Лекцій; Укл.: С.С. Яремчук. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. 108 с.
126. Фішер Р., Юрі В. Шлях до ТАК. Як вести переговори, не здаючи позицій. К.: Основи, 2016. 220 с.
127. Ходжсон Д. Эффективное ведение переговоров. Тактика быстрого реагирования: Новые подходы к творческому мышлению и решению проблем: Пер. с англ.: Баланс-Клуб, 2002. 230 с.

128. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2004. 172 с.
129. Яхно Т. П. Куревіна І.О. Конфліктологія та теорія переговорів. К.: Центр учбової літератури, 2021. 168 с.

Тему 5-8

130. Active Listening For Mediators. URL: <https://www.va.gov/ADR/ALM.asp>
131. Amazing facts to know about Arbitration, Conciliation and Mediation URL: <https://blog.ipleaders.in/arbitration-conciliation-and-mediation/>
132. Anne S. Kim Rent-a-judges and the cost of selling justice. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3261&context=dlj>
133. Bethany Knox A Consideration of a Mandatory Family Mediation Model under section 9 of the British Columbia Family Law Act. URL: https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/5859/Knox_Bethany_MA_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y
134. Conciliation Conference. URL: https://www.familycourt.wa.gov.au/C/conciliation_conference.aspx
135. Conciliation. ADR Services. URL: <https://adrcyprus.com/en/conciliation/>
136. Deborah R. Hensler Suppose It's Not True: Challenging Mediation Ideology. JOURNAL OF DISPUTE RESOLUTION (J. Disp. Resol.). 2002 Iss.1. pp. 81-99. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/217049401.pdf>
137. Facilitation Glossary of Terms for Conflict Management and Peacebuilding. URL : <http://glossary.usip.org/resource/facilitation>.
138. Kshitij Goyal A-Z of ADR: Conciliation- the difference between Conciliation and Mediation. URL: <http://www.bimacc.org/a-z-of-adr-conciliation-the-difference-between-conciliation-and-mediation/>
139. Maleshin Dmitry On mediation in the brics countries // BRICS Law Journal. 2017. Vol. 4, no. 2.
140. Mediation (AnwaltsBasics) /von Christian Wermke. Hemmer: 1. Mai 2012, 187 p. (нім.)
141. Mediation: Grundlagen, Methoden, rechtlicher Rahmen / Christine Rabe, Martin Wode. – Springer: 29. September 2014. 248 p. (нім.)
142. Patricia Schneider Tim J. Aristide Müller-Wolf The Court of Conciliation and Arbitration within the OSCE: Working Methods, Procedures and Composition. Working Paper 16. Hamburg 2007, 66 p. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/45639/CORE_Working_Paper_16.pdf
143. 'Rebooting' the Mediation Directive : Assessing the Limited Impact of its Implementation and Proposing Measures to Increase the Number of Mediations in the EU. Study. 2014 / European Parliament. Committees. URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET\(2014\)493042_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET(2014)493042_EN.pdf).
144. REPORT Law Reform Commission: Alternative dispute resolution: mediation and conciliation . 2010. URL: https://www.lawreform.ie/_fileupload/reports/r98adr.pdf
145. Saler A. G. Binding mediation is no mediation at all. Advocate, January 2007. URL: <http://www.alansaler.com/Article-BindingMediationIsNoMediationAtAll.pdf>.
146. Sara Terry Rent-a-judge: a fast way to 'day in court'. URL: <https://www.csmonitor.com/1982/0209/020935.html>
147. Schwarz, Roger M., The Skilled Facilitator: A Comprehensive Resource for Consultants, Facilitators, Managers, Trainers, and Coaches, Jossey - Bass, 2002.
148. Sherif Elnegahy CAN MEDIATION DELIVER JUSTICE? Cardozo Journal of Conflict Resolution. 2017. Vol. 18. Pp. 759-803. URL: https://static1.squarespace.com/static/60a5863870f56068b0f097cd/t/60a5ed09775afc3733cb0779/1621486857539/CAC305_crop.pdf

149. Susan Oberman Confidentiality in Mediation: An Application of the Right to Privacy. OHIO STATE JOURNAL ON DISPUTE RESOLUTION. 2012. Vol. 27. Pp. 539- 640. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159569031.pdf>
150. *Tsvina T., Vakhonieva T.* Law of Ukraine ‘On mediation’: main achievements and further steps of developing mediation in Ukraine. Access to Justice in Eastern Europe. 2022 Vol. 5, Iss. 1. P. 142–153.
151. The Process of Conciliation: A Step-by-Step Guide (Part I of II). URL: <https://www.adrtimes.com/the-process-of-conciliation/>
152. Voluntary Conciliation and Arbitration Recommendation, 1951 /International Labour organization. URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R092
153. Voluntary Conciliation and Arbitration Recommendation, 1951 /International Labour organization. URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R092
154. *Біцай А. В.* Моделі медіації у світі та перспективи для України. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 85-89.
155. *Бусыгина З. И., Фуртак А. А.* Некоторые аспекты интеграции медиации в нотариальную практику. *Нотариус*. 2013. № 8. URL: <http://www.center-bereg.ru/j109.html>
156. *Васюренко О. В., Дяченко В. С., Дяченко Н. П., Задоляний А. Г., Слободян В. Р.* Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності. *Вісник економічної науки України*. 2-22. №1. С. 9-14. URL: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).9-14](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).9-14)
157. *Давыденко Д. Л.* Как избежать судебного разбирательства: посредничество в бизнес-конфликтах. М. : Секрет фирмы, 2006. 168 с.
158. *Дякович М. М.* Пропозиції щодо розвитку медіації в нотаріальній практиці нотаріусів України. *Часопис Київського університету права*. 2014. N 4. С. 137-139.
159. *Есплугес Карлос* Медиация по гражданским и коммерческим делам [Espluges Karlos Civil and commercial mediation] Цивилистическая процессуальная мысль : Международн. сб. науч. статей. Вып. 4 «Адвокатура» / Под. ред. С. Я. Фурсы. К.: Алерта, 2015. С 320. 400. (англ.)
160. *Елисеев Д. Б.* Роль медиации в разрешении правовых конфликтов (теоретико-правовой анализ) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2013. 32 с.
161. *Жмудь В.* Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/11347>.
162. *Загайнова С. К.* Примирительные процедуры в практике российского нотариата: современное состояние и перспективы развития. Сборник материалов и статей к 10-летию центра нотариальных исследований. М.: Риза-Принт, 2012. С.79-88.
163. *Калашикова С. И.* Медиация в сфере гражданской юрисдикции. М.: Инфотропик Медиа, 2011. 304 с.
164. *Карл Маки, Эйлин Кэрролл.* Международная медиация - искусство деловой дипломатии. М.: Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2012. 264 с.
165. *Кисельова Т., Надо Дж.* Оцінювання фасилітованого діалогу: підходи, рамки та виклики. Звіт. Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. Київ, 2022. 74 с.
166. *Клич А. К.* Договор о медиации как исполнительный документ [Aleksandra Klich Settlement by mediation as an example of a execution] Цивилистическая процессуальная мысль : Международн. сб. науч. статей. Вып. 3 «Исполнительный процесс» / Под. ред. С. Я. Фурсы. К.: Алерта, 2014. С. 376 (англ.)
167. *Косяченко К.Е* Проблемні аспекти впровадження та проведення медіації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №3. С94-96. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/19>

168. Корочкин А.Ю. Мини-суд как разновидность альтернативного разрешения споров. URL: <https://buro24.by/nuzhen-li-v-belarusi-sportivnyu-kodeks>
169. *Леко Б., Чуйко Г.* Медиация: підручник. Чернівці: Книги-XXI, 2011. 464 с.
170. *Леннуар, Н. Н.* Альтернативное разрешение споров: переговоры и медиация : учеб.–метод. пособ. СПб. : Изд–во Санкт-Петербургского института права им. Принца П. Г. Ольденбургского, 2004. 100 с.
171. Медиация в практике нотариуса / отв. ред. С. К. Загайнова, Н. Н. Тарасов, В. В. Ярков. М.-Берлин : Инфотропик Медиа, 2012. 336 с.
172. *Мельник В.П.* Медиация як альтернативний спосіб вирішення трудових спорів: науково - практичний аспект. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право".* 2022. №1(24). С. 1-19. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://lj.oa.edu.ua/articles/2022/n1/22mvpnpa.pdf>
173. *Нестор Н. В.* Запровадження медіації в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2013. 19 с.
174. *Огречук Г. О.* Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів: Дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.03. К., 2016. 213 с. <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1449/1/%D0%9E%D0%B3%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%94.pdf>
175. *Паркинсон Л.* Семейная медиация. М. : Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2010. 400 с.
176. *Піддубний Д.І.* Розвиток інституту медіації в умовах воєнно стану. *Juris Europensis Scientia.* 2022 №3 С. 130-134. URL: <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2022.24>
177. Пособие по фасилитации, дополнение к Международным Стандартам качества для общественно-активных школ, 2012, 64 с.
178. Посредничество по урегулированию коммерческих споров. Ресурсный центр медиации. URL: http://mediators.ru/rus/about_mediation/literature/text1#Предисловие.
179. Представительство и посредничество в трудовом праве: сравнительно-правовое. М. : Проспект, 2015. 272 с.
180. *Резникова В. В.* Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти): монографія. Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010. 706 с.
181. *Спектор О. М.* Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України. К. : Фенікс, 2013. 159 с
182. Теория и практика медиации (посредничества) в экономической сфере : учеб.-метод. пособие / И. А. Бельская [и др.] ; под ред. У. Хелльманна [и др.]. Хмельницкий : Хмельницкий университет управления и права, 2015. 232 с.
183. Як громаді готуватися до війни? Посібник із самофасилітації. 2022, 62 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/827/A4_%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%84%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_12.10.2022.pdf

Тема 9

184. Arbitration Rules (ACMA). URL: <https://www.scma.org.sg/rules#3rd>
185. Binding and Non-binding Arbitration – What is the Difference? URL: <https://expert-evidence.com/binding-and-non-binding-arbitration-what-is-the-difference/>
186. Cooley J. W., Lubet S. Arbitration Advocacy (NITA Practical Guide Series). 2nd ed. 353 p.
187. Gizem Halis Kasap, Can Artificial Intelligence (“AI”) Replace Human Arbitrators? Technological Concerns and Legal Implications. *Jurnal Dispute Resolution* 2021. Iss.2, pp. 209-255. URL: https://www.researchgate.net/publication/352247975_Can_Artificial_Intelligence_AI_Replace_Human_Arbitrators_Technological_Concerns_and_Legal_Implications;

188. Harry T. Edwards Deferral to Arbitration and Waiver of the Duty to Bargain: A Possible Way Out of Everlasting Confusion at the NLRB. OHIO STATE LAW JOURNAL. 1985. Vol.46, pp. 23-40. URL: https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/64250/OSLJ_V46N1_0023.pdf?sequence=1&isAllowed=y
189. John P. McIver and Susan Keilitz Court-Annexed Arbitration: An Introduction. The Justice System Journal. 1991. Vol. 14, No. 2, pp. 123-132, 251-256
190. Kagel&Kagel. Using Two New Arbitration Techniques, 95. Monthly Lab. Rev. 62 (Sept. 1973).
191. Levin A. Leo Court-Annexed Arbitration. University of Michigan Journal of Law Reform. 1983. Vol: 16, pp. 537-548. URL: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2039&context=mjlr>
192. Non-Binding Consumer Arbitration Rules. URL: <https://www.adr.org/sites/default/files/Non-Binding%20Consumer%20Arbitration%20Rules.pdf>
193. Prytyka Yuriy D. Online-arbitration: the concept, signs and perspectives of implementation in Ukraine. Вісник Національної академії правових наук України. Т. 25, № 3, 2018. С. 187-195.
194. Saniya Sharma Agreement on “non-binding” arbitration not an arbitration agreement. URL: <https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/agreement-on-non-binding-arbitration-not-an-arbitration-agreement>
195. Steven C. Bennett Non-binding Arbitration: an introduction. URL: <https://www.jonesday.com/files/Publication/266ff349-03e1-4610-a7c1-6cd0f951e8bb/Presentation/PublicationAttachment/1d047cae-3d31-4b6b-b280-71ed96efa8e5/Bennett,%20Steven%5B2%5D.pdf>
196. Thomas Stipanowich The Arbitration Penumbra: Arbitration Law and the Rapidly Changing Landscape of Dispute Resolution. Nevada Law Journal. 2007. Vol. 8, No. 1, . pp.427-473. URL: <https://scholars.law.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1148&context=nlj&httpsredir=1&referer=>
197. Tso tang Tsietsi International Commercial Arbitration: Case Study of the Experiences of African States in the International Centre for Settlement of Investment Disputes. THE INTERNATIONAL LAWYER. 2013. Vol. 47, NO. 2, pp.249. URL: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1582&context=til>
198. Voluntary Conciliation and Arbitration Recommendation, 1951 /International Labour organization. URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R092
199. What is court annexed arbitration? URL: <https://fcann.com/court-annexed-arbitration.php>
200. WIPO Expedited Arbitration Rules. URL: <https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/>
201. Арбитражный регламент Международного арбитражного центра в Сингапуре. Регламент СИАК/SIAC (б/я РЕДАКЦИЯ, 1 АВГУСТА 2016 г.) URL: [https://www.siac.org.sg/images/stories/articles/rules/2016/SIAC%20Rules%202016%20\(Russian%20version\)_Complete.pdf](https://www.siac.org.sg/images/stories/articles/rules/2016/SIAC%20Rules%202016%20(Russian%20version)_Complete.pdf)
202. Братківський К., Іванченко О. Правовий статус третейських судів в Україні. Юридична газета. 2005. №7(43). 27 квітня. URL: <http://www.yurgazeta.com/oarticle/1461>
203. Бут І. Місце третейського розгляду серед альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів. Національний юридический журнал: Теорія и практика. 2014. С. 117—121. <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/6/27.pdf>
204. Бут І. О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні: Дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.03. О., 2016. 229 с. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5686/%D0%91%D1%83%D1%82%20%D0%86.%D0%9E..pdf?sequence=2&isAllowed=y>
205. Бут І.О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2016. 229 с.

206. Довганчук С. М. Принцип самоврядування третейських суддів в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010 №1(17). С. 42-46.
207. Закон України «Про третейські суди». Науково-практичний коментар / за ред. Ю. В. Білоусова, П. В. Куфтиреєва. К. : Правова єдність, 2008. 432 с.
208. Золотопуп С. В. Третейский суд в Украине. Х.: Консум. 2005. 220 с.
209. Кінах М. Арбітраж в умовах нового безпекового стану України. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/arbitrazh-v-umovah-novogo-bezpekovogo-stanu-ukrayini.html>
210. Мальський М. М. Арбітражна угода: теоретичні та практичні аспекти: Монографія. Львів: Літопис, 2013. 374 с.
211. Міжнародний комерційний арбітраж : навч. посіб. / Ю. В. Білоусов, В. М. Конащук, В. М. Коссака та ін. ; під ред. У. Гельманна, В. М. Коссака. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 43–72.
212. Науково-практичний коментар Закону України «Про третейські суди» [за ред. Ю. В. Білоусова та П. В. Куфтиреєва]. К.: Правова єдність, 2008. 432 с.
213. Скрипець Н. С. Третейська угода в цивільному процесі. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 166-171.
214. Харчук В. Третейські суди: реформування не може суперечити законодавству України. *Юридичний журнал*. 2009. № 7.

Тема 10

215. ADR referees and Special masters. URL: https://www.scsccourt.org/self_help/civil/adr/adr_ref_and_spmaster.shtml
216. Alexander S. Neutral Fact-Finding As A Tool To Resolve Employment Disputes. *Corporate Counsel*. July 2007. URL: <https://www.jamsadr.com/files/uploads/documents/articles/polsky-neutral-fact-finding-cc-2007-07.pdf>
217. Alternative Dispute Resolution – what is Early Neutral Evaluation? URL: <https://www.stephens-scown.co.uk/family/alternatives-to-court/coronavirus-alternative-dispute-resolution-adr-early-neutral-evaluation/>
218. Alternative Dispute Resolution. Summary Jury Trial. URL: <https://law.jrank.org/pages/4276/Alternative-Dispute-Resolution-Summary-Jury-Trial.html>
219. Anne S. Kim Rent-a-Judges and the Cost of Selling Justice *Duke Law Journal*. 1994 Vol. 44, No. 1, pp. 166-199. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3261&context=dlj>
220. Avern Cohn Summary Jury Trial - A Caution. *JOURNAL OF DISPUTE RESOLUTION*. 1995. Iss. 2, pp.299-302. URL: <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1300&context=jdr>
221. Beaumont B. A. U. S. Systems of Court-Based ADR, Including Rent-a-Judge. *James Cook University Law Review (JCULR)* 1/1994. pp. 103-109. URL: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/JCULawRw/1994/5.pdf>
222. Brian Panka Use of Neutr Use of Neutral Fact-Finding t act-Finding to Preserve Exclusive Rights and e Rights and Uphold the Disclosure Purpose of the Patent System. *JOURNAL OF DISPUTE RESOLUTION*. 2003. Iss. 2, pp. 521-546. URL: <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1449&context=jdr>
223. Carlo V. Giabardo Private Justice: The Privatisation of Dispute Resolution and the Crisis of Law. *Wolverhampton Law Journal*. 2020. No. 1, pp 14-31. URL: [https://www.wlv.ac.uk/media/departments/faculty-of-social-sciences/documents/wolverhampton-law-journal/edition-4/\(2020\)-4-WLJ-14.pdf](https://www.wlv.ac.uk/media/departments/faculty-of-social-sciences/documents/wolverhampton-law-journal/edition-4/(2020)-4-WLJ-14.pdf)
224. CEDR Rules for Construction Adjudication (incorporating provisions for mediation). URL: <https://www.cedr.com/wp-content/uploads/2019/10/CEDR-Rules-for-Construction-Adjudication.pdf>
225. Christensen, Barlow F., Private Justice: California’s General Reference Procedure., *American Bar Foundation Research Journal*, 1982. Vol. 7, No. 1, pp. 79-110.

226. Christopher Malcolm Mock Arbitr Mock Arbitration: CI ation: CIArb Caribbean Br Arb Caribbean Branch Centennar anch Centenary Conference. Law and Business Review of the Americas (LBRA). 2015. Vol. 21, No 4, pp. 425-448. URL: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1072&context=lbra>
227. Common ADR processes - an overview. ADR practical guide series. 2014. No. 1. URL: <https://sites-herbertsmithfreehills.vuturevx.com/31/7491/landing-pages/0883a-adr-practical-guides-no1-d5.pdf>
228. Construction Adjudication. URL: <https://www.hughjames.com/service/construction/construction-adjudication>
229. CPR Minitrial Procedure. URL: <https://www.cpradr.org/resource-center/rules/international-other/mediation/cpr-minitrial-procedure>
230. Idaho Court Administrative Rule 4. Pro Rempore Trial Judges By Agreement. URL: <https://isc.idaho.gov/icar4>
231. Early Neutral Evaluation (ENE). URL: <https://cand.uscourts.gov/about/court-programs/alternative-dispute-resolution-adr/early-neutral-evaluation-ene/>
232. Early Neutral Evaluation. URL: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/early-neutral-evaluation/>
233. Early neutral evaluation: what is it and how does it work? URL: <https://hjsolicitors.co.uk/article/guide-to-early-neutral-evaluation/#section-2>
234. Edna Sussman, James Lawrence A Mock Arbitration for Your Case: Optimizing Your Strategies and Maximizing Success. Fordham International Law Journal. 2018. Vol. 41, Iss. 4, pp. 1017-1041. URL: <https://sussmanadr.com/wp-content/uploads/2018/12/Mock-Arbitration-for-Your-Case-Fordham-2018-Sussman.pdf>
235. Eric D. Green Growth of the Mini-Trial Litigation. 1982. Vol. 9, No. 1, TRENDS . pp. 12-19, 59-60. URL:
236. Expert Determination in Australia. URL: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/quickguide-expert-determination-in-australia>Hannaford-Agor P., Waters N. L. The Evolution of the Summary Jury Trial: A Flexible Tool to Meet A Variety of Needs. URL :<http://www.ncsc.org/sitecore/content/microsites/future-trends-2012/home/Better-Courts/1-3-Evolution-of-the-Summary-Jury-Trial.aspx>.
237. Expert Determination. URL: <https://www.ciarb.ie/services/expert-determination.236.html>
238. Fact-Finding Arbitration. URL: <https://www.adrtimes.com/fact-finding-arbitration/>
239. Faye A. Silas Mini-trials lauded: Businesses save time, money. American Bar Association Journal. 1985. Vol. 71, No. 1. p. 25.
240. Hon. Shira A. Scheindlin Special masters are another category of ADR. URL: <https://www.reuters.com/legal/legalindustry/special-masters-are-another-category-adr-2021-09-15/>
241. JACK B. WEINSTEIN Some Benefits and Risks of Privatization of Justice Through ADR. OHIO STATE JOURNAL ON DISPUTE RESOLUTION. 1996. Vol. 11, No. 2, pp. 241-295. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159609087.pdf>
242. Jeffrey Krivis, Mariam Zadeh The Confidential Listener Technique. URL: <https://www.mediate.com/articles/KrivisJZadehMbl20090112.cfm>
243. John R. Allison Five Ways to Keep Disputes Out of Court. <https://hbr.org/1990/01/five-ways-to-keep-disputes-out-of-court>
244. Lambros T. D. Summary Jury Trial - An Alternative Method of Resolving Disputes Judicature. 1986. Vol. 69, Iss. 5 . pp. 286-290.
245. Lawrence J. Fox Mini-Trials. Litigation. 1993. Vol. 19, No. 4, pp. 36-41
246. Lester Edelman, Frank Carr THE MINI-TRIAL: AN ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION PROCEDURE - DISPUTE RESOLUTION JOURNAL. 1987. Vol. 42, no. 1. URL: <https://arbitrationlaw.com/library/mini-trial-alternative-dispute-resolution-procedure-dispute-resolution-journal-vol-42-no-1>
247. Michael D. Young, Zela G. Claiborne JAMS Neutrals See Strong Future for Hybrid ADR Proceedings. URL: <https://www.jamsadr.com/blog/2021/podcast-jams-neutrals-see-strong-future-for-hybrid-adr-proceedings>

248. Mini-trial. URL: <https://cedires.com/mini-trial/>
249. Mock Arbitration. <https://focuslitigation.com/services/mock-arbitration/>
250. Mock Trial and Mooting. URL: https://lawpage.in/professional_ethics/mock-trial-moot
251. Mock trial. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mock_trial
252. Myrna Oliver Rent-a-judge: A Shortcut Through the Legal Muck. URL: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1988-02-18-mn-43666-story.html>
253. Neutral expert fact-finding. URL: definition. <https://www.lawinsider.com/dictionary/neutral-expert-fact-finding>
254. Neutral Fact-Finding. URL: <https://www.beyondintractability.org/essay/neutral-fact-finding>
255. Ombudsman vs Alternative Dispute Resolution. URL: <https://www.ombudsman-services.org/about-us/ombudsman-vs-ADR>
256. Perry L. Glantz Analysis of a First Amendment Challenge to Rent-AJudge Proceedings. *Pepperdine Law Review* (Pepp. L. Rev.). 1987. Vol. 14, Iss. 4, pp. 989-1005. URL: <https://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1851&context=plr>
257. Polsky A. S. Neutral Fact-Finding As A Tool To Resolve Employment Disputes // *Corporate Counsel*. July, 2007; Schultz, Norman (2003). URL: <http://www.jamsadr.com/files/Uploads/Documents/Articles/Polsky-Neutral-Fact-Finding-CC-2007-07.pdf>
258. Private Trials/Judge Pro Tem. URL: <https://www.adrservices.com/services/private-trialsjudge-pro-tem/>
259. Propriety of Pro Tem Judge Serving as Private Arbitrator or Mediator in the Same Case. ADVISORY OPINION 98-06 (Reissued August 6, 1999) URL: https://www.azcourts.gov/portals/137/ethics_opinions/1998/98-06.pdf
260. Reba Page and Frederick J. Lees Roles of Participants in the Mini-Trial. *Public Contract Law Journal*. 1988. Vol. 18, No. 1, pp. 54-75.
261. Reif L. C. *The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System*. Leiden : Martinus Nijhoff Publishers, 2004. 431 p.
262. Schultz N. Fact-Finding. *Beyond Intractability*. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Information Consortium, University of Colorado, Boulder. Posted: September, 2004. URL: <http://www.beyondintractability.org/essay/fact-finding>.
263. SIAC-SIMC ARB-MED-ARB PROTOCOL (“AMA Protocol”). URL: <http://simc.com.sg/v2/wp-content/uploads/2019/03/SIAC-SIMC-AMA-Protocol.pdf>
264. Singapore International Mediation Centre is launched, offering parties an “Arb-Med-Arb” process in partnership with SIAC. URL: <https://hsfnotes.com/arbitration/2014/12/11/singapore-international-mediation-centre-is-launched-offering-parties-an-arb-med-arb-process-in-partnership-with-siac/>
265. Special Masters. URL: <https://www.adrservices.com/services/special-masters/>
266. TAG: AMA PROTOCOL. URL: <https://hsfnotes.com/arbitration/tag/ama-protocol/>
267. Tatjana Zoroska Kamilovska Privatization of civil justice: is it undermining or promoting the rule of law? *ACCESS TO JUSTICE IN EASTERN EUROPE*, ISSUE NO. 1(6)/2020 pp. 3445. URL: http://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1587630537.pdf
268. The Advantages of Using a "Rent-a-Judge" System in Ohio. *OHIO STATE JOURNAL ON DISPUTE RESOLUTION*. 1995. Vol.19, No 2, pp. 491-506. URL: https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/79718/OSJDR_V10N2_491.pdf?sequence=1
269. The difference between an Ombudsman and other Alternative Dispute Resolution (ADR) Schemes. URL: <https://www.disputeresolutionombudsman.org/blogs/the-difference-between-an-ombudsman-and-other-adr-schemes>
270. Thomas D. Lambros, Thomas H. Shunk *The Summary Jury Trial*. *CLEVELAND STATE LAW REVIEW*. 1980. Vol. 29, No. 4, pp.43- 59. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/216935311.pdf>
271. What is Expert Determination? URL: <https://www.wipo.int/amc/en/expert-determination/what-is-exp.html>
272. What is Med-Arb? The pros and cons of med-arb, a little-known alternative dispute resolution process. URL: <https://www.pon.harvard.edu/daily/mediation/what-is-med-arb/>

273. WIPO Guide on Alternative Dispute Resolution (ADR) Options for Intellectual Property Offices and Courts. URL: <https://www.wipo.int/export/sites/www/amc/en/docs/adrguidejuly2018.pdf>
274. Дрогозюк К.Б. Повноваження омбудсмена в доказуваннях у цивільному процесі України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.*-2015. №16. Том 2.
275. Способы урегулирования конфликтов в случае невозможности проведения медиации. URL: <https://law.wikireading.ru/51725>.
276. Дутко А. О. Загальна характеристика комбінованих способів альтернативного вирішення спорів *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 10. С. 161-164. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/37>
277. Стадник М. П. Правове регулювання вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. К., 1998. 22 с.
278. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Українська модель. URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/history/ukr-model/>
279. Утвердження інституту омбудсмена у світі / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: http://www1.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=22

4. Інформаційні ресурси

280. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main> — Законодавство України на сайті Верховної Ради України.
281. <http://namu.com.ua/ua/>— Національна асоціація медіаторів України (НАМУ)
282. <https://mediation-eurasia.pro/> – Європа Медіація Азія - ресурс про медіації в різних країнах
283. <https://www.jstor.org/?refreqid=search%3A5ad49e4417fee10d369197081f8b56c3>— JSTOR (Онлайн ресурс першоджерел)
284. <https://scholarship.law.missouri.edu/jdr/> – Jurnal Dispute Resolution (Онлайн журнал, присвячений вирішенню спорів)
285. <https://ombudsman.gov.ua/> – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
286. <https://www.international-arbitration-attorney.com/uk/> – Міжнародний арбітраж International Arbitration Information by Aceris Law LLC
287. <https://icac.org.ua/ru/> – Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (МКАС при ТПП України) англ. International Comercial Arbitration Court (ICAC)
288. <https://icsid.worldbank.org/> – Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС) англ. International Center for Settlement of Investment Disputes (ICSID)
289. <https://www.ccma.org.za/> – CCMA Commission for consiliation, mediation and arbitration
290. <http://www.ifcai-arbitration.org/> – Міжнародна федерація комерційних арбітражних інститутів (IFCAI), англ. The International Federation of Commercial Arbitration Institutions (IFCAI)
291. <https://lawmediation.weebly.com> – Центр «Онлайн-медіації»
292. <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.home2.show> – The European Online Dispute Resolution
293. <https://www.adrodrinternational.com> – ADR ODR International
294. <http://www.mediate.com> – Resourceful Internet Solutions, Inc.
295. <https://www.scma.org.sg/> – SCMA Singapore Chamber of Maritime Arbitration
296. <https://simc.com.sg/> – SIMC Singapore International Mediation Centre
297. <https://www.siac.org.sg/index.php> – SIAC Singapore International Arbitration Centre
298. <https://www.ombudsman-services.org/> – Ombudsman Services UK.
299. <https://cedires.com/> – CEDIRES (Спеціалізований центр альтернативного вирішення спорів (ADR) У Нідерландах).

300. <https://adric.ca/> – ADR Institute of Canada (ADRIC) (Інститут ADR Канади)
301. <https://www.jamsadr.com/> – The JAMS Founstation Promoting and Innovating Dispute Resolution Worldwide
302. <https://www.mediate.com/index.cfm> – Mediate.com every day mediation
303. <https://www.adrservices.com> – ADR Services, Inc. Leveraging Technology to Drive Resolution
304. <https://icsid.worldbank.org/>– International Centre for Settlement of Investment Disputes –
305. https://e-justice.europa.eu/content_european_judicial_network_in_civil_and_commercial_matters-21-en.do – European E-Justice (Європейський портал електронного правосуддя)
306. EUR-LEX access to European Union Law (Доступ до права Європейського Союзу) – <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>
307. <https://pravo.hse.ru/intprilaw/EU> – Законодавельство по міжнародному частному праву Європейського Союзу. Научно-учебная группа «Современная конструкция международного частного права».
308. United Nation Treaty Collection (Збірка договорів ООН)– https://treaties.un.org/pages/Home.aspx?clang=_en –
309. <https://uncitral.un.org/> – Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), англ. United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL)
310. <https://www.newyorkconvention.org/english> – New York Arbitration convention
311. <https://www.icj-cij.org/> – Міжнародний суд [ООН], англ. International Court of Justice, фр. Cour internationale de Justice
312. <https://www.osce.org/> – OSCE Organization for Security and Co-operation in Europe (Організація з безпеки та співробітництва в Європі)
313. <https://uncitral.un.org/> – United Nations Commission On International Trade Law (Комісія ООН з права міжнародної торгівлі)
314. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_10_1060 –European commission
315. <https://www.hcch.net/en/states/hcch-members> – Інформація про найменування та адресу Центрального органу іноземної держави, визначеного відповідно до Конвенцій 1954 р, 1965 р. та 1970 р. розміщена на офіційному веб-сайті Гаазької Конференції:
316. <https://court.gov.ua/> – Судова влада України.
317. <http://www.ccu.gov.ua/> — Конституційний Суд України.
318. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/> — Верховний Суд.
319. <http://www.reyestr.court.gov.ua/> — Єдиний державний реєстр судових рішень.
320. <http://www.president.gov.ua/documents/> — Офіційні документи на Офіційному представництві Президента України.
321. <http://www.kmu.gov.ua/control/> — Урядовий портал.
322. <http://www.aprnu.kharkiv.org/>– Національна академія правових наук України.
323. <https://naqa.gov.ua/> – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.
324. <http://www.minjust.gov.ua/> — Міністерство юстиції України.
325. <https://www.usaid.gov/>– Агентство США з міжнародного розвитку (USAID)
326. <http://www.nbu.gov.ua/portal/> — Наукова періодика України на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
327. <https://vak.in.ua/>– Портал присвячений полегшенню процедури оформлення наукових джерел відповідно до вимог Вищої атестаційної комісії (ВАК)